

36685

T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ
PROGRAMI

**DİLBİLİMSEL MODEL,
CLAUDE LEVI-STRAUSS
VE
YAPISALCILIK**

(Yüksek Lisans Tezi)

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

9254 - İSMET EMRE IŞIK

Danışman: Doç. Dr. ALİ AKAY

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	1
SUMMARY	3
1.GİRİŞ.....	5
2. MODERN DİLBİLİMİN OLUŞUMU VE YAPI KAVRAMI	8
2.1.Saussure' ün Dilbilim Anlayış	12
2.1.1.Dil/söz.....	14
2.1.2.Gösteren/gösterilen(Gösterge=Gösteren+Gösterilen)	19
2.1.3. Artzamanlık/ Eşzamanlılık	21
2.2.Saussure Sonrası Avrupa Dildilimine Bir Bakış	23
2.2.1.Prag Dilbilim Çevresi.....	23
2.2.2. Glosematik (Kopenhag Dilbilim Çevresi).....	26
2.3. Amerikan Yapısalcılığı ve Noam Chomsky	30
2.3.1. Edward Saphir ve Leonard Bloomfield.....	32
2.3.2.Noam Chomsky ve üretici-dönüşümsel dilbilgisi	38
2.4.Sonuç: "yapı ve homo semioticus"	42
3. SOSYALBİLİM'DE YAPISALCI YÖNTEM VE SÖYLEN ANALİZİ.....	45
3.1.Bakış açısının sınırlandırılması.....	46
3.2.C.Lévi-Strauss ve söylen	54
3.3.Sonuç: yapısal analiz ve yapısalcılığın temelleri	61
4.ENSEST TABU VE "YABAN DÜŞÜNCE"	68
4.1."Ensest" ve "tabu" ve "evrensellik.....	70
4.2.Çözümleyici us ve eyitişimsel us	79
4.3. Sonuç: Yapı ve Antropolog.....	84
5.SONUÇ: YAPI VE ÖZNE	86
6. KAYNAKÇA	90
6.1 Kitaplar	90
6.2 Makaleler	96

ÖZET

XX. yüzyılın başında Ferdinand de Saussure'un ortaya attığı düşünceler dilbilimin çehresini değiştirmekle kalmamış sosyal bilimlerin diğer alanlarını da etkilemiştir. Dil ile söz'ü birbirinden ayıran Saussure, dilyetisini bu iki kavramın toplamı ve onların üstünde bir olgu olarak değerlendirir. Dili bir dizge olarak ele alan yaklaşımın da, eşsüremliliğe incelemeye öncelikli bir yer vermiştir. Dilbilimde yapısalci yaklaşımın temelinde onun görüşleri yatmaktadır. A.B.D.'de F.Boas'ın çalışmalarıyla başlayan araştırmalar, Saussure'den bağımsız gelişmiştir. Amerikan dilbilim ekolünün temel isimlerinden ikisi E. Sapir ve L. Bloomfield olarak değerlendirilebilir. Saussure'den sonra dilbilimin en önemli kuramcısı, bu ekolün içinden çıkmış olan Noam Chomsky'dir. Üretici-dönüşümsel dilbilgisi yaklaşımı her ne kadar yapısalci yaklaşımın dilbilimde etkinliğine sonverdiği düşünülse de, bu tartışma götürür bir yorum olarak değerlendirilmelidir.

Sosyalbilimlerde yapısalcilik kaynağını dilbilimde gelişen yapı kavramından almıştır.C. Lévi-Strauss, dilbilimde gelişen eşsüremliliğe yaklaşım ve yapı kavramını ele almış ve bunu kültürel, sosyal olguların değerlendirilmesinde kullanmıştır. Dil/söz karşıtlığına doğrudan bağlı yapı/olay karşıtlığını ele alarak kültürel olguları açıklamayı amaçlayan ve insan aklının bilinçsiz yapısını bulmayı amaçlayan teorisini geliştirmiştir. İlkel sınıflandırmalar, akrabalık ilişkileri, söylen analizi gibi alanlarda, Lévi.-Strauss'un sadece dilbilimden devraldığı mirasla yola

çıkıldığını söyleyemeyiz. Onun yaklaşımını etkileyen diğer isimler olarak Freud, V. Propp, Durkheim ve M. Maus'u verebiliriz.

SUMMARY

At the beginning of the present century, the study of linguistics was entirely changed by F. de Saussure. He made a distinction between language and *parole*, and he defined both under the heading of total language competence. Saussure, who elaborated on the concept of language as a system (or structure), used synchronic rather than diachronic analysis. The idea of structuralism in linguistics derived from his approach, by European Linguists. F. Boas, who worked in the U.S.A., recognized that the traditional approaches to the study of human language could not be applied to all different languages. The American school of linguistics developed free from the Saussurian tradition. Two important names of American school of linguistics, E. Sapir and L. Bloomfield were influenced by Boas. N. Chomsky who, with Saussure, is the greatest linguistic theorist of the century, has, as his central approach generative-transformational grammar. his theory can be compared with ideas in structuralist approach, but cannot be taken as the end of structuralism in linguistics.

C. Lévi-Strauss took the concept of structure which is contained in structural linguistics and used the synchronic analysis to develop his theory of culture. He wants to discover the unconscious structure of human mind. He took the language/*parole* opposition and transformed it into structure/fact opposition, and by using both Russian formalist and structural linguistics approaches, he elaborated on primitive classification,

the analysis of mythologies and kinship systems. C. Lévi-Strauss's approach is the basis of the structuralism in social sciences. His main contribution to the social sciences cannot be limited just with the application of the linguistic approach, but can be taken also as the synthesis of the Freudian and the Durkheimian theories.

1.GİRİŞ

Sosyalbilimlerde 1950'li yıllardan başlayarak etkin bir yaklaşım olarak kendinden söz ettiren yapısalcı ekolü tartışmayı amaçlıyoruz. Yapı kavramı modern dilbilimden kaynaklanarak sosyalbilimlerin, öncelikle de antropolojik yaklaşımın içine sızmıştır. Aşağıda tartışmayı amaçladığımız yapısalcılığın ve onun yapı kavramının sosyalbilimlere nasıl girdiği ile ilgili tezin temel hedefi, bu konuyu F. de Saussure' den başlayıp, C. Lévi-Strauss'a uzanan düzlemde tartışmak ve yapısalcı yöntemin temel ilkelerini ortaya çıkarmaktır. Dilbilim alanında bulunabileceği varsayılan bilinçsiz akılın temel yapılarının, toplumsal ve kültürel alanlarda da bulunup bulunamayacağı tartışması C. Lévi-Strauss'un çalışmaları çerçevesinde ele alınacaktır.

Konunun, aslında, çok geniş olması çalışmanın sınırlarının çizilmesinde en büyük zorluğu içemektedir. Yöntem olarak benimsediğimiz yol elimizde bulunan ve hedeften uzaklaşmamıza neden olacak kaynakları dikkatlice elemek, kulanabileceğimiz kalan kaynaklardaki konuyu derinlemesine incelemek olarak açıklanabilir.

Modern Dilbilimin Oluşumu Ve Yapı Kavramı adını taşıyan, İkinci bölümde dil çalışmalarının geçmişteki genel hatları verilerek, de Saussure'e gelene kadar geçen dönem kısaca ele alınacaktır. F. de Saussure'ün dilbilime getirdiği yeni soluk tartışılıp, onun dil/söz, artsürem/eşsüren gibi kavramsal karşıtlıkları nasıl ele aldığı tartışılacaktır.

Çağdaş dilbilimin genel hatlarını çizen Saussure'ün kuramı ele alındıktan sonra, onun dilbilimde yarattığı bu yeni yaklaşımı geliştiren, Prag Çevresi, Kopenhag Çevresi gibi dilbilimin temel yapısalcı yaklaşımları irdelenecektir. A.B.D.'de, Saussure'den bağımsız gelişen, yapı kavramının dil çalışmalarında geliştirilmesine katkısı olan, Amerikalı dilbilimcilerin, bunlara E. Sapir, L. Bloomfield örnek olarak verilebilir, araştırmaları tartışıldıktan sonra, XX. yüzyılın Saussure gibi en önemli dilbilimcilerinden bir tanesi sayılan N. Chomsky ve onun dile bakışı irdellemeye çalışılacaktır. Bu bölümde yapmak istediğimiz şeylerden birtanesi de gerek göstergebilim, gerekse antropolojide kullanılacak temel analitik araçların ortaya çıkarılmasıdır.

Sosyalbilimde Yapısalcılık ve Söylen Analizi adlı Üçüncü bölümde ele almak istediğimiz nokta, dilbilimdeki yapısalcılıkla, antropoloji ve toplumbilimdeki yapısalcı yaklaşımların benzerliklerini ortaya koymaktır. Fransız yapısalcılığının genel hatları tartışılırken, Amerikan sistem teorilerinden de bu yaklaşımın farkı açıklanacaktır. Burada yapısalcılık kavramını nasıl ele aldığımızı anlatmak amacındayız. Önemli bir nokta olarak kabul ettiğimiz, önceden karmaşık olduğunu söylediğimiz, konunun belirlenmesine yardımcı olacak R.Barthes'in söylen anlayışı ortaya kayulacaktır. Sosyalbilim alanında yapısalcılığın kurucularından biri olan C. Lévi-Strauss'un yaklaşımı, V. Propp, Saussure, Rus biçimcileri ile karşılaştırılarak bu bölümde açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca, sosyalbilimlerde ele aldığımız yapı kavramının genel hatları bu bölümde ortaya konulacaktır.

Ensest Tabu ve "Yaban Düşünce" adlı dördüncü bölümde C. Lévi-Stauss'un doğa/kültür arasındaki karşıtlığını ele alarak bunların sınırlarını nasıl tartıştığı gözden geçirilir. Evrensel bir kural olarak ensest tabuyu öne sürüşü ve bunun sonucu olarak dış evlenmeyle kurulan ters bağıntının geçerliliği, bu bölümde ele alınacaktır. İlkel sınıflandırmalardan başlayıp analitik (çözümleyici) us ile diyalektik (eyitişimsel) us arasındaki karşıtlığı tartışarak, insan aklının evrensel yapısını ortaya koyma çabası gözden geçirilecektir.

Gözden geçiremediğimiz ama en az burada tartışılanlar kadar önemli, toplumbilimde ve genel anlamda tüm yapısal yaklaşımların temelinde bulunan birçok düşünür ve yazara burada yer verilememiştir. Bunun temel nedeni konuyu sınırlandırmanın gerekli olduğu düşüncesinden kaynaklanmıştır.

2. MODERN DİLBİLİMİN OLUŞUMU VE YAPI KAVRAMI

Birçok antropolog için, insanı diğer türlerden ayıran temel özelliğin sembol üretme ve bunları üst düzeyde kullanabilme kapasitesine sahip olması olduğu söylenbilir.¹ Her ne kadar bu kapasite farklı toplumlarda ya da farklı kültürel oluşumlarda farklı şekillerde kullanılsa da ve bu sembollerin (göstergelerin) işaret ettikleri (referent-gerçek) değişken olsa da, dil'in herhangi bir bildirinin iletilmesinde temel toplumsal sabit olduğunu söylemek, günümüzde bizi fazla iddialı bir konuma itmez. Dil herşeyden önce bir bildirişim aracı ve bu yönüyle de bir bakıma toplumsal hayatın en önemli ögesidir diyebiliriz.

Günümüzde artık toplumbilim, antropoloji, psikoloji gibi sosyalbilimlerin tüm dallarından başlayıp bilgisayar teknolojisine değin uzana bir düzlemde dil çalışmaları gözardı edilemez bir konuma gelmiştir. İleride tartışacağım *Yapısalcı* düşünce içinde *yapı* kavramının ne anlama geldiği ve bununla birlikte *Yapısalcılık* diye anılan bu akımın yöntemini, önermelerini anlayabilmek için, herşeyden çok modern dilbilimin oluşumun temel taşı olarak anılan, Ferdinand de Saussure' ün dilbilim ve göstergebilim üzerine düşüncelerini ele almamız gerekmektedir. Saussure' e ulaşınca kadar dil üzerine yapılan tartışmaları çehresini çok genel hatlarıyla vermek istiyorum. Bununla birlikte aşağıdaki bu kısa değinmede felsefenin günümüze değin uzanan süreçte yaptığı dil tartışmalarına girmeyeceğim. Bunun nedeni Habermas' ın dediği gibi "günümüzde geleneksel bilinç sorununun yerini

¹R.M. Keesing, . Cultural Anthropology, CBS Publishing, New York, 1985. s.22-23.

alan dil sorununa"² bu aşamada girmenin amaçlanandan farklı bir düzeye bizi taşıyacak olmasıdır.

Her dönem dili, bilgisine göre farklı biçimlerde yorumlamıştır.Eski Yunan'da dil felsefenin içinde önemli bir yer ayrılmıştır.Sokrates'ten önceki dönem içindeki genel eğilim dilin düzeninin doğadan geldiği şeklindeydi. Kelimeler ve gösterdikleri nesnelere arasındaki bağlantının kaynağı doğadır.

*"(...)Herakleitos'a göre tabiatta bir düzen bulunmakta, ve bu düzen insan dilinde belli olmaktadır. Bu bakımdan kelimeler doğuştan ya da tabiattan gelmelidir.(...)Böylece bütün tartışma dilin, veya dar anlamı ile kelimelerin ortaya çıkışı üzerinde toplanmış, fakat insan dili, felsefenin bir parçası olarak incelenmekten kutulamamıştır."*³

Sokrates döneminde ise bu doğa kaynaklı anlayışın karşısında yer alan ve toplumsal bir anlaşmanın sonucu olarak nesnelere isimlerini aldığı idiasında önem kazanmıştır. Sözcüklerle, gösterdikleri nesnelere arasındaki bağ, bu bakış açısından, insanlar tarafından oluşturulan keyfi bir bağlantıdır.⁴

Birçok alanda olduğu gibi Rönesans dönemi dil çalışmaları içinde çok verimli bir dönem olmuş, ve Latince dışındaki dillere

²J.Habermas.,On The Logic of Social Sciences,The MIT Press,Massachusetts, 1988, s. 117.

³Ö.Başkan, Lengüistik Metodu, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1967. s. 9-10

⁴A.g.e., s.10

de ilgi artmıştır. Port Royal'den A. Arnauld ve C. Lancelot, Genel ve Açıklamalı Dilbilgisi adlı kitaplarında, dil olgularının nedenlerini 'genel mantık yasalarına indirgemeye dile mantıksal bir görünüm vermeye çalışmışlardır.'⁵Geleneksel yaklaşımlar dil olgusunu çeşitli biçimlerde ele alırken Sanskrikçenin bulunması ve Karşılaştırmalı Betikbilimin doğuşuyla dil çalışmalarında yeni bir boyut kazanır. Betikbilim(filoloji) dili yazınsal yapıtlardaki görünümleri ile ele almaktadır ve karşılaştırmalı araştırmalara yönelmektedir. Bu yeni bilimin sorduğu soruyu ve farklılaşan eğilimi Berke Vardar şöyle özetliyor:

"Araştırmacılar, "dili nasıl kullanmalı ?" sorusunun yerine " dil nasıl kullanılmıştır ?" sorusuna yanıt aramaya, yeni betikbilimin gösterdiği doğrultuya uygun olarak dilleri karşılaştırmaya başlar.

*Böylece dilbilim öncesi çağ kapanır ve karşılaştırmalı dilbilim dönemi başlar. Dilbilimin bu ilk türü uzun süre karşılaştırmalı dilbilgisi diye adlandırılacaktır."*⁶

Bu temel amacı eski yazılara ışık tutup onları açıklamak olan betikbilim bir anlamda 'dilbilimin habercisidir'.⁷ Kısaca şöyle diye biliriz; Hıristiyanlıktan başlayarak 18. y.y. sonuna kadar dil konusuna dinsel bir bakış açısıyla yaklaşılımıştır. Bu dönemde ise

⁵Berke Vardar, Dilbilimin Temel Kavram Ve İlkeleri, T. D. K. Yayın Evi, Ankara,1982, s. 19.

⁶A.g.e., s.19

⁷G. Chauveau, J. Dubois, M. Kamil, Ferdinand de Saussure Öncesi Dil Çalışmaları, Çev: S.R. Güzelşen, Dilbilim Seçkisi, T.D.K., Ankara, 1982, s.13

dilin kaynağının ve evrensel kurallarının bulunması amaçlanmaktadır. Bu dilin mantığının ortaya çıkarılmaya çalışıldığı bir dönem olarak bakabiliriz. Sonraki dönem diğerlerinden farklı bir eğilimin çıktığı bir dönem olarak görülebilir. Dönemin bakış açısının Modern dilbilimden farkını Kıran şu şekilde anlatıyor:

*"Tarihsel bakış açısının egemen olduğu XIX. yy. ise, dili zaman içinde bir evrim, bir değişim, bir gelişim olarak ele almıştır. Çağdaş dilbilim ise, dilin bir sistem olduğu ve bu sistemin işleyiş sorunları gibi konuları gibi görüşlere öncelik vermiştir."*⁸

Saussure dile bakış açısını, dolayısıyla dilbilimin nesnesinesine yaklaşımını büyük ölçüde değiştirmiştir. Buradaki özgün yaklaşım, büyük ölçüde tarihsel gelişimden farklı olarak, belli bir zaman kesiti içerisinde, Saussure'ün dile uyguladığı yöntemden kaynaklanmaktadır. O, hem yeni bir dildilimsel yöntem oluşturmaya çalışırken, hem de ileride sosyalbilimlerin birçok dalında kendinden söz etirecek *Yapısalcılık* akımında bir bakıma temelini, oluşturmaya çalıştığı özgün yöntemle, mümkün kılmıştır. Dilin iç gerçekliklerinin, dilbilim içerisinde çalışılması artık dil felsefesinden ya da dilin nasıl evrilip, geliştiğinden farklı bir yönde ele alınması önemini artırarak günümüze değin gelmiştir.

⁸Z.Kıran, Dilbilim Akımları, Onur Yabancı Diller Kitap Ve Yayın Merkezi, İstanbul, 1986. s.8.

2.1.Saussure' ün Dilbilim Anlayış

Ferdinand de Saussure'ün elimize ulaşan tek kitabı, derslerinde alınan notların toplanması sonucu, 1916' da yayınlanan *Genel Dilbilim Dersleri'* dir.Bu kitap ölümünden sonra Carles Bally ve Albert Sechehaye tarafından düzenlenmiş ve yayınlanmıştır.

"Elimizdeki, onun adını taşıyan tek kitap, bir bakıma kitap olarak tasarlanmamıştı.(..)Verdiği dersler sırasında öğrencilerinin tuttuğu notların toplanması ve genişletilmesiyle oluşmuştur. Doğal olarak, bölük pörçük niteliktedir; (..)'⁹

Çağdaş dilbilimin bu temel kitabının yazarının tek eseri olması, ve her ne kadar kendileride ünlü birer dilbilimci olan bu iki öğrencisinin derlemelerindeki eksiklik ya da fazlalıklar tartışılrsa da Avrupa dilbiliminin gelişmesine etkisi çok büyük olmuştur.¹⁰ Saussure 19.y.y. tarihçi geleneğinden ayrılarak, bu görüşe karşı yaşayan bir görüngü olarak dili ele alır. Burada karşımıza çıkan temel kavram eşzamanlılıktır. Buna koşut olarak, sözü incelemenin önemini vurgular.¹¹ Geleneksel yaklaşımda, geleneksel dilbilgisinde konuşma dili ölçülü yazı dilinden daha

⁹D. Crystal, Saussure Kuramının Temel Kavramları, Çev; Kılç,V. Dilbilim Seçkisi, Der:Aksan, D. T.D.K. Yayınları,Ankara,1982.s.17.

¹⁰A.g.e.,s.17,

¹¹A.g.e.,s.18-20

düşük bir konumdadır.¹² Saussure'e göre dilbilimin gerecini dilin görünüşlerinin tümü oluşturur. Bura da her hangi bir topluluğa fazladan bir önem atfetmemektedir. Saussure'e göre dilbiliminin görevlerini üç grupta inceleyebiliriz. Ulaşabildiği tüm dilleri betimleyerek dillerin evrimi hakkında bilgi edinmek. Bütün dillerde sürekli ve evrensel olarak kendini gösteren güçleri ortaya çıkarmak yoluyla özel olayları açıklaya bilecek genel yasalar bulmak. Belkide en önemli görevi kendi sınırlarını çizmek ve kendi kendisini tanımadır.¹³ Saussure'ün genel yaklaşımını oturtuğu çerçeveyi şu sözlerinden anlamamız mümkün;

"Konunun, görüş açısından önce var olması şöyle dursun, neredeyse görüş açısı konuyu yaratır. Kaldı ki söz konusu olguyu ele alış biçimlerinden hangisinin öncelik taşıdığını ya da üstün olduğunu da önceden bize hiç bir şey gösteremez.

Üstelik konuyu hangi açıdan ele alırsak alalım, dil olayının her zaman iki yüzü vardır; bunlar birbirinin karşılığıdır birbirinin değerini belirlerler."¹⁴

Burada Saussure ileride kullandığı temel kavramlardan yola çıkarak tartışmaya çalışacağımız bakış açısının ipuçlarını bize vermektedir. Birbirlerinin değerini belirleyen, ikili kavramları oluşturduğu bir bakış açısı olarak algılayabiliriz bu yaklaşımı. Bu

¹²J. Lyons, Kuramsal Dilbilime Giriş, Çev: Kocaman, A., T.D.K. Yayınları, Ankara, 1983. s. 43

¹³Ferdinand de Saussure, Genel Dilbilim Dersleri, Çev: B. Vardar, T.D.K., Ankara, 1976, s. 27

¹⁴A.g.e., s. 29

yaklaşım gerek göstergebilim (semyoloji) ve çağdaş dilbilimin, gerekse de yapısalcılık diye adlandırılan sosyal bilim yaklaşımının temelini oluşturur.

Saussure için, dil kendi başına bir bütün ve sınıflandırma ilkesidir. Dil, herşeyden önce, bir dizgedir ve onun bugününü, dününden ayırmak, pekde kolay bir iş değildir. Saussure dilyetisini oluşturan şeyin, her ne kadar yalın bir olgu olsa da, ses olmadığını vurgular. Ona göre dilyetisinin hem toplumsal hem de bireysel olan, birbirlerinden ayrılması mümkün olmayan iki temel yönü vardır. Ve Saussure' ün bahsettiği dil, dilyetisinin bütün öteki gerçeşmelerinin kuralı ve ilkesidir.¹⁵

Aşağıda Saussure'ün dili nasıl tanımladığını ve bu tanımlamayı yaparak dilbilimi' yöntemsel çehresini farklılaştıran kavram çiftlerini tartışacağım. Bunu da geleneksel hale geldiği söylenebilecek bir yöntemle karşıtlıkları çiftler halinde tek tek açmaya çalışarak yapacağım. Bununla birlikte Saussure sonrası Dilbilim ve Göstergebilimcilerin konuya yaklaşımlarını da kısaca ele almak amacındayız.

2.1.1.Dil/söz

Dilyetisi, daha açık söylenişiyse bir bütün olarak insan konuşması, aslında tam anlamıyla kolayca tanımlanması , anlaşılması zor bir kavramdır.¹⁶ Bu nedenle, Saussure, dilyetisini

¹⁵A.g.e., s. 30-31

¹⁶A.g.e., s. 30

dil(ya da dil dizgesi) ve söz(konuşma edimi) olarak ikiye ayırır. Dil birbirimizle konuşma kolaylığını sağlayandır. İnsan tek başına dili yaratıp değiştiremez. Saussure, bize dili, Rousseau'nun toplumsal sözleşmesini anımsatan bir çerçevede anlatır; burada, hemen göze çarpan bir başka nokta ise, Durkheim'in toplumsal dayanışma kavramına benzeyen yorumudur:

" Dilyetisinin birey dışında kalan toplumsal bölümüdür dil...Dil varlığını yalnızca toplum üyelerinin arasındaki bir tür sözleşmeye borçludur. Öte yandan, işleyişini bilebilmek için bireyin dili öğrenmesi gerekir. Çocuk onu yavaş yavaş edinir.Sözü kullanma olanağından yoksun kalan bir kimse bile, duyduğu sesli göstergeleri anlamak koşuluyla dili yitirmez: çünkü dil sözden apayrı birşeydir."17

Ama dil kendisini sözle açığa çıkaracaktır.Yapısalcı düşüncenin önde gelen isimlerinden Barthes dili 'dilyetisi eksi söz' olarak tanımlar.¹⁸ Kuralları olan bu dizge öğrenilerek oynanmaya başlayan ama, çok yapılan bir benzetmede olduğu şekliyle satranç gibi, istenildiğinde kuralları değiştirilemeyen bir oyun, bir yapıdır. Barthes, bir değerler dizgesi olarak, dili şöyle açıklıyor:

¹⁷A.g.e., s. 35

¹⁸Barthes, R.,Göstergebilim Serüveni, Çev: M. Rifat, S.Rifat,Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1993, s .26

"...Dil, her biri, hem birşeye göre geçerli olan bir birim, hem de, içinde ayrımsal olarak , başka bağlaşıp değerlerin yereldığı daha geniş bir işlev ögesi, terimi olan belli sayıda öğeden oluşur.(...) Kurumsal özellik ve dizgesel özellik birbirine açıkça bağlıdır: Dil sözleşmeye dayanan (bir bölümüyle keyfi ya da doğrusu nedensiz) bir değerler dizgesi olduğu için bireyin tek başına açtığı değişikliklere karşı direnir, Bu nedenle de toplumsal bir kurumdur."¹⁹

Söz, yukarıda açıklanan çerçeve içerisinde tam anlamıyla dilin karşısında konumlanmış bir kavram olarak algılanabilir. Bireysel bir seçme ve gerçekleşmedir. Onu tanımlayan temel nokta bireysel edim olmasıdır.

Burada söylememiz gereken önemli hususlardan biri bu yapılan tanımların; dil ve sözünün, Saussure' den sonraki dönemi belirleyen tanımlar olmaları, gerek dilbiliminde sonraki eğilimlerde; gerekse yapısalcılık diye anılan sosyal bilimlerin diğer bölümündeki akımda, üzerinde tam bir anlaşma sağlandığını söylemek, başka bir deyişle bu iki kavramın mutlak içlerinin dolu olduğunu söylemek mümkün değildir.²⁰ Tekrar toparlayacak olursak; toplumsal değerler ve kurallar bütünü, önemli, edilgen dile karşılık, bireysel, etken, önemsiz ve bir gerçekleşme olarak yapılan tanımlamanın bir bölümü hala tartışma konusudur

¹⁹A.g.e., s. 26

²⁰Jonthan Culler, "Yapısalcılığın Dilbilimsel Temeli", Çev: V. Kılıç, Dilbilim Seçkisi, Der: D. Aksan, T.D.K. Yayınları, Ankara, 1982.s. s.56

diyebiliriz. Öteyandan bu kavramlar direk olarak kullanılmasa bile, benzeri anlamları içeren farklı çiftlere rastlamak mümkündür:

<i>"G. Guillaumé</i>	<i>Dil/Söylem</i>
<i>R. Jakobson</i>	<i>Kod/Mesaj</i>
<i>L.Hjelmslev</i>	<i>Şema/ Kullanım</i>
<i>R. Barthes</i>	<i>Dil/ Yazı (écriture)"21</i>

Amerikan dilbiliminin, aşağıda değinmeye çalışacağımız ünlü dilbilimcisi Noam Chomsky'nin yaptığı tanım ise dilbilim de çokça kabul görmüş bir tanımdır. Kural ile davranış arasındaki farkı bize en uygun şekilde anlatmaktadır. Chomsky'nin teorisindeki, Üretici Dönüşümse Dilbilim diye adlandırılan teoridir, ilk kavram edinç (*competence*) ikincisi ise edim (*performance*) olarak kullanılmıştır. Tabii ki burada kullanılan bu farklı kavramların Saussure'ün kullandıklarının yerlerine koyulmuş olduğu söylememekteyim ama dil/söz çiftinin bir uzantısı oldukları da kaçınılmaz şekilde açıktır: ilk kavram, edinç, saf dilbilimsel bir kavramdır. Konuşucunun dili bilmesiyle ilgilidir. İkincisi ise , edim, konuşucunun dili kullanmasına ilişkindir.²² Her ne kadar Saussure' ün dil/söz ikilisi ile benzerlikleri fazlaca olsada aralarındaki fark şu şekilde aktarılabilir:

²¹Z. Kiran, a.g.e., s.54

²²Simth,N. , Wilson, D., Modern Linguistics: The Revolution of Chomsky' s Revolution, Indiana University Press, Bloomington, 1980,s 44

*" Dilde edilgenlik ve belleksel olgunun yanı sıra toplum ağır basarken edinçte yaratıcılık, üreticilik ve ölküsel konuşucu egemendir. Dil bir göstergeler dizgesidir, edinç ise bir kurallar düzeneğidir. Biri üründür, öbürü üretim sürecidir."*²³

Edinç kolayca anlaşılacağı gibi dilbilgisi diye anılan kurallar bütünü'nün kendisidir. Ckomsky'nin yaklaşımı, her ne kadar, Saussure'ün, dil/söz ayrımın anımsatması açısından önemliyse de, aynı göndermeleri olduğunu söylemek mümkün değildir. Amerikan dilbiliminin önemli bir kavramsal ayrımıdır. Bununla birlikte davranışçı psikolojiden etkilenmiş olan L. Bloomfield adlı Amerikan dilbilimci, ve onun izleyicileri Saussure'ün bu ayrımında sadece Sözü önemli araştırma olgusu olarak almıştır.

Bu Dil/Söz ayrımının toplumbilimsel önemi çok açık şekilde kendini bize gösteriyor. Toplumsal *olay* ve toplumsal *yapı* arasındaki fark bu iki kavramın açılımında kendini bize hemen sezdirir. Özellikle C. Lévi-Strauss' un bu ayrımı kadın mübadelesi eyleminden, akrabalık bağlarına uzanan doğrultuda yaptığı ileride tartışacağımız, yorumunda açıkça ortaya çıkar. R. Barthes, Lévi-Strauss'un hemen hemen bütün yapıtlarında Saussure' e başvurduğu çok açıktır diyor.²⁴ Barthes' e göre dilin, sözü kullananlarda, bilinçsiz nitelikte olduğu düşüncesi Lévi-Strauss' un en özgün görüşlerinden birini mümkün kılmıştır;

²³F. de Saussure, a.g.e., s.40

²⁴R. Barthes, a.g.e., s.37

"Buna göre, bilinçsiz olan içerikler değil (Jung' un anaörneklerinin eleştirisi) biçimlerdir, yani simgesel işlevdir;(...)."25

Saussure göre de dil, toplumsal bir kurum olma niteliği nedeniyle diğer toplumsal kurumlarla karşılaştırılabilir. Örnek olarak ağır-dilsiz alfabeti, kutsal törenler daha geniş anlamıyla diğer simgesel toplumsal kurumlarla karşılaştırma yapılabilir. İleride göreceğimiz gibi Lévi-Strauss' un gerek akrabaçlık terimleri, gerekse mitleri analiz edişindeki genel çerçevede budur. Bu düzeyde Saussure tüm göstergelerin, dilsel olsun olmasın, toplum içindeki varoluşlarını inceleyecek yeni bir bilim dalı önerir: Göstergebilim. Dilbilimini de bu yeni oluşacak bilimin bir parçası olarak değerlendirir.²⁶ Bu konuda daha sonra çalışmalar yapan gerek dilbilimciler gerekse gösterge bilimciler ortak bir noktada buluşmamışlardır. Bazıları dilbilimin göstergebilimi içine alacağını düşünürken, diğer bölümü Saussure'ün düşüncesini sürdürmüşlerdir.

2.1.2.Gösteren/gösterilen(Gösterge=Gösteren+Gösterilen)

Saussure' ün bir diğer önemli kavram çifti, *gösteren* ve *gösterilendir*. Bunların toplamı ise *gösterge* kavramına denk düşmektedir. En basit haliyle söylersek gösterge kavram ve işitimi imgesinin toplamıdır. İlk önce gösterge kavramının Saussure'de ne anlama geldiğini açmaya çalışacağım. Bunu yapmadan

²⁵R. Barthes, a.g.e., s.31

²⁶F. de Saussure, a.g.e.,s. 36-38

belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise, gösterge terimi gibi kullanılmış başka terimlerin olduğudur. Bu benzeri terimleri şöyle sıralaya biliriz; belirtke, belirti, görüntüsel gösterge, simge, alegori. Kavramların birini ya da birkaçını birarada farklı düşünür ve yazarlar kullanmıştır. Örneğin Hegel, Pierce, Wallon, Jung.²⁷ Göstergelyi en geniş anlamıyla, kendi dışında bir başka nesne, olgu, ya da varlık belirten öge olarak algılayabiliriz.²⁸ Saussure bu kavramı ele almış ve yeniden değerlendirmiştir. Aşağıda anlatacağımız gibi ona göre dil göstergesi anlıksal, iki yönlü bir kendiliktir.²⁹ Bir bakıma gösterge psikolojik bir kavram olarak algılanabilir. Kendisi göstergelyi şöyle anlatıyor;

"Dil göstergesi bir nesne ile bir adı birleştirmez, bir kavramla bir işitim imgesini birleştirir. İşitim imgesi salt fiziksel nitelikte olan özdeksel ses değildir; sesin anlıksal izidir, duyularımızın tanıklığı yoluyla bizde oluşan tasarımıdır. Duyumsaldır işitim imgesi;(...), bir başka deyişle , kavramın karşıtı olarak ele alındığı anlaşılmalıdır."³⁰

Saussure' ün söylediği anlamda, U. Eco'nun da belirtmiş olduğu gibi, göstergeler düşünceleri vurgularlar. Bu noktada Platoncu düşünce yorumunu, Saussure' ün benimsediğini

²⁷R. Barthes, a.g.e.,s. 37

²⁸B.Vardar, a.g.e., s. 52

²⁹F. de Saussure, a.g.e., s. 60.

³⁰F. de Saussure, a.g.e., s. 60

söyleyemeyiz.³¹ Burada, sözü edilen şekliyle gösterge, iki insan arasındaki iletişimi mümkün kılan ya da bir şeyi ifade etmeyi sağlayan içsel şeydir. Burada gösterilen, kavram yerinde kullanılıyor. Gösteren ise işitimi imgesidir. Saussure' e göre bu iki terim hem kendi aralarında hem de parçası oldukları bütünlüğe girdikleri karşılıklı ilişkisini belirtmek gibi bir fayda sağlayacaklardır. Neden gösterge terimini kullandığını ise 'çünkü daha iyisini bulamadık' diyerek açıklar.³²

2.1.3. Artzamanlık/ Eşzamanlık

Dil tarihsel bir süreç olmakla beraber hemde evrimsel niteliğide içinde barındırır. Daha önceki dönemlerinde bir uzantısı olması nedeniyle değişime uğraması kaçınılmazdır diyebiliriz. Bununla birlikte içerdiği öğelerin işlevlerini yerine getirmesi, başka bir deyişle işleyişini sağlayan öğelerin kendine özgü bir düzen olması nedeniyle evrimseldirde.

Herhangi bir anda konuşulan dil, ya da dilin herhangi verilmiş biçimi tarihsel birçok sürecin sonucudur . Eğer geriye gidilirse birçok eski biçimlerin ortaya çıkacağı kesindir. Saussure' e göre artzamanlıkla eşzamanlık arasındaki ilişkiyi anlamak için, bir cismin izdüşümüyle arasındaki ilişkiye bakmamız yeterli olacaktır. İzdüşüm her zaman için cismin özelliklerine bağlıdır ama cismin kendisinden farklı olduğuda açıktır. Açıklamasına şöyle devam ediyor;

³¹Eco, U., A Theory Of Semiotics.Indiana Un.Press. Bloomington. 1979. S.15

³²F. de Saussure, a.g.e., s. 60

*"Dilbilimde de tarihsel gerçeğe bir dil durumu arasında aynı bağıntı görülür: Bir dil durumu, tarihsel gerçeğin belli bir andaki izdüşümüdür."*³³

Artzamanlı olgular, eşzamanlı olgular karşıtlık ilişkisi içindedir. Bu ayrımı yöntemsel bir farkı göstermek için ilk olarak kullanan ise Saussure' dır.³⁴ Ona göre eşzamanlı ve artzamanlı bakış açılarının her ikisinin de aynı değerde olduğunu söyleyemeyiz. Eşzamanlı yönün üstünlüğü, ona göre, açıktır. Saussure şöyle devam ediyor:

*"Artzamanlı bakış açısını benimseyen dilbilimci dilin kendisini değil, onu değiştiren olaylar dizisini görür.(...)Artzamanlı düzey bizi her şeye ulaştırır, ama bu düzey dışına çıkmak koşuluyla."*³⁵

Eşzamanlık Lévi-Strauss'un antropolojik yaklaşımında temel noktası olmuştur. Bununla birlikte hemen hemen sonraki dilbilimse yaklaşımların çoğu eşzamanlılığa önem vermeye devam ederler. Artzamanlı yaklaşımın tam anlamıyla dışlandığını söyleyemeyiz. Ama artzamanlılığa, geleneksel dilbilimin verdiği önem kesinlikle kaybolmuştur

³³F. de Saussure, a.g.e., s. 80

³⁴B.Vardar, a.g.e., s. 85

³⁵F. de Saussure, a.g.e., s. 83

2.2.Saussure Sonrası Avrupa Dildilimine Bir Bakış

Modern dilbilimin temelini oluşturan, Saussure'ün düşüncelerinin en azından bir bölümüne değinmeye çalıştık. Yukarıda sözettiğimiz kuramsal görüşleri ile kendinden sonraki dilbilimcilere önemli, farklı bir araştırma alanı açmıştır. Aşağıda bu yaklaşımın nasıl yayıldığı, çeşitli dilbilim çevrelerince kullanıldığı konusunu tartışacağım. Örneğin Prag Dilbilim Çevresi' nin sosyalbilimler'de yapısalcılık akımına ya da en azında Lévi-Strauss' un yaptığı çalışmalara ve göstergebilim'e etkisi tartışılmaz boyuttadır.

2.2.1.Prag Dilbilim Çevresi

1926 yılında V. Mathesius ile birlikte dilbilimsel olguların tartışılması amacıyla bir araya gelen bir grup Çek bilim adamıyla, üç Rus araştırmacının da katılımıyla Prag Dilbilim Çevresi kurulmuştur.³⁶ R. Jakobson, S. Karsevskiy ve N. Turbetskoy adlarındaki Rus dilbilimcilerin *Savlar* adı altında sundukları dil üzerine düşünceleri, Prag dilbilim çevresinin genel yaklaşımının hatlarını oluşturur.³⁷ Bu savlarda temel olarak dil dizgesinin işlevini, bildirişimi ve anlatımı mümkün kılmasıyla

³⁶M.Rifat, "Prag Dilbilim Çevresi", Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s.15-16. Ayrıca, B.Vardar, A.g.e. s. 23-24

³⁷A.g.e., s.16.

tanımlarlar.³⁸ Konuşan kişinin amacı en açık ve kolay yoldan görüşünü iletmektir;

*"Bu nedenle, dil incelemesinde, işlev açısını göz önünde tutmak gerekir. Bu açıdan dil, belli bir amaca uygun anlatım araçlarının oluşturduğu bir dizgedir. Hiçbir dil olgusunu bağlı olduğu dizgeyi göz önünde bulundurmadan anlayamayız."*³⁹

Dilin özü ve niteliğini anlayabilmenin en etkin yolu, *Savlar'* da sunulana göre, eşsüremli yaklaşımdır. Hemen bu noktadan başlayarak Saussure' e olan bağlanma ortaya kendiliğinden çıkıyor. Burada her ne kadar eşsüremli incelemenin önemi vurgulansa da, artsüremli araştırmanın küçümsenmediğini görüyoruz. Artsüremli bakışta da işlev ve dizge kavramlarına ihtiyaç vardır. Eşsüremli yaklaşım da, tam anlamıyla evrimi, tasarlanmış eşsüremli bir alanda, çeşitli zaman evreleri göz önüne alındığında dışlayamayacaktır.⁴⁰

*Savlar'*da diğer vurgulanan noktalardan biri ise sesbilimsel olguların niteliğine ilişkindir. Sesi, fiziksel bir olgu, bir tasarım ve işlevsel dizgenin bir parçası olarak ele alırlar. Burada, bu nesnel olguların dilsel değerlerle dolaylı bir bağıntı içermelerinden dolayı, önemleri dilsel değerlerle eş tutulmamaktadır. Bu sesbilimsel öğelerin duyumsal içeriğinin, öğelerin dizge içindeki

³⁸R. Jakobson, S. Karssevskiy. N. Trubetskoy, "Savlar", Dilbilimve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul,1983, s.19.

³⁹A.g.e., s.19

⁴⁰A.g.e., s. 20

karşıtlık ilişkilerinden daha az önemli olması, sesbilimsel dizgenin temel yapısal özelliğidir.⁴¹ Ses birimlerinin incelenmesinde de temel alınan karşıtlıklar olmalıdır. Trubetskoy karşıtlık kavramını sadece sesbilimsel olarak değerlendirmez. Bu kavram aynı zamanda mantıksal ve oynadığı rol bakımından da ruhbilimsel bir kavramdır. Sesbilimsel incelemede, ruhbilimci ve felsefecinin yardımı kaçınılmazdır.⁴² Bu yaklaşım işlevsel sesbilimin de temelini oluşturur. Trubetskoy sesbilimsel ayırıcı karşıtlık kavramsallaştırmasını şöyle anlatıyor:

"Ayrım kavramı karşıtlık kavramını varsayar. Bir şey bir başka şeyde yalnızca ona aykırı ya da karşıt olduğu yani ikisi arasında bir karşıtlık bağıntısı bulunduğu ölçüde ayrılır. Bu nedenle, bir ses özelliği karşıt olduğu sürece, yani bir ses karşıtlığının ögesi olduğu sürece işlevsel açıdan ayırıcı olabilir. Belli bir dildeki iki sözcüğün sözlüksel anlamlarını ayırabilen ses karşıtlıkları sesbilimsel karşıtlıklardır(...)."43

Burada sesbirimleri, kendileri ve sözcüklerle oluşturdukları kurucu öğeler olarak düşünülmektedir. Her sözcük sessel bir kendilik olarak, bir biçim olarak ele alınmaktadır. Öte yandan "sözcük dilsel adlandıma etkinliğinin sonucudur" ve işlev açısından sözcük özerk bir varoluşa sahiptir. Her dilde farklı,

⁴¹A.g.e., s. 20

⁴²N. Trubetskoy. "Bir Sesbilimsel Karşıtlıklar Kuramı Denemesi", Çev:Z. Kiran, Dilbilim Ve Göstergibilim Kuramları, der: M. Rifat .Yazko. İstanbul. 1983 S.26

⁴³N. Trubetskoy. "Temel Sesbilim Kavramları", Çev: S.Rifat, Dilbilim Ve Göstergibilim Kuramları, der: M. Rifat,Yazko, İstanbul, 1983, s.30

kendine göre bir adlandırma yöntemi vardır ve dil, adlandırma niteliği sayesinde somut ya da soyut gerçeklikleri dilsel olarak kavranabilir öğelere ayırır.⁴⁴

Roman Jakobson sesbirimleri ile ilgili geliştirdiği kuramında oniki temel karşıtlıktan bahsetmektedir.⁴⁵ Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır: ünlü olan / ünlü olmayan, ünsüz olan / ünsüz olmayan, yoğun / dağınık, gergin / gevşek, titreşimli / titreşimsiz, genizsil / ağızsıl, süreksiz / sürekli, keskin / boğuk, engelli / engelsiz, pes / tiz, benomleşmiş / benomleşmemiş, dizeleşmiş / dizeleşmemiş.⁴⁶

Prag Çevresi ve özellikle de Jakobson'ın modern dilbilimin hem Avrupa hem de A.B.D.'de gelişmesine katkıları çok olmuştur. Dilbilimsel Yapısalcılığın da önemli yapılanması ve kavramsal çerçevesiyle birlikte temelleri burada yatmaktadır. Tartışma alanları yalnızca dilbilim, sesbilim içerisinde kalmamış, yazınbilim, göstergebilim, çeviri gibi birçok alanı da içine almıştır. Sözü edilen bu alanların da temellerinin oluşumuna katkıları büyük olmuştur. Örneğin, Jakobson bildirişim kuramının

⁴⁴R. Jakobson.(Ve Diğerleri), a.g.e.,s. 21.

⁴⁵ Burada sesbirimlerinin karşıtlık ilişkisi içinde incelenmesinin temeli Saussure' ün yaklaşımına sıkı sıkıya bağlıysada ileri bir noktaya götürüldüğü açıktır. F. de Saussure, A.g.e., s. 111

⁴⁶Jakobson, R., Ayırıcı Özellik Türleri, Çev:B.Vardar, XX.Yüzyıl Dilbilimi,TDK, Ankara, 1983, s.186-189

kabul görmüş temel şemalarından bir tanesini de oluşturmuştur.⁴⁷ Modern dilbilimin birçok yönüyle Prag Çevresin'den etkilenmiştir.

2.2.2. Glosematik (Kopenhag Dilbilim Çevresi)

Aşağıda tartışacağımız Kopenhag Dilbilim Çevresi, Saussure'ün etkili izleyicilerinin bir araya geldiği, yapısal dilbilimin önemli kuramsal oluşumlarından bir tanesidir. Yapısal dilbilimin Danimarkalı grubu Saussure'ün kavramlarını geliştirmekle kalmamış, bunları çok ileri noktalara taşımıştır. Bunu yaparken de onların çalışmalarının özgün yönünü açıkça anlamamızı sağlayacak, dilbilim yerine kullandıkları *Glosematik* kavramını ortaya atmışlardır. Bu kavramı ilk olarak kullananlar Kopenhag Dilbilim Çevresinden Louis Hjelmslev ve H. J. Uldall adlı dilbilimcilerdir.⁴⁸ Aslında glosematik yaklaşımı çeşitli bilimlerden, dilbilimi ayırmanın ve Saussure'ün önerdiği kendi içinde ve kendisi için bir dilbilim yaratma çalışmasının temel sonucudur.

Glosematik bütün genelleme kural ve tanımların pratik yönünü bulmaya çalışan bir yaklaşımdır. Geleneksel dilbilgisi kavramlarından başlayarak ve bunları temel alarak hareket eder:

⁴⁷Jakobson, R, "Dilbilim ve Yazınbilim", (Çev:O.Senemoğlu), XX.Yüzyıl Dilbilimi, TDK, Ankara, 1983, s.179

⁴⁸F. Whitfield, "Glosematik",(Çev: Ü. Özünü), Dilbilim Seçkisi,T.D.K. Yayınları, Ankara, 1982, s. 33.

*"Glosematik ilk önce, geleneksel dilbilgisi kavramları olan "uyum" ve "yönetme"yi ele alır. Bu kavramlar glosematikğin özü olarak nitelenmiştir. Kavramlar incelendikten sonra geleneksel tanımlarını değiştirip kavramlar arasındaki temel benzerlikleri gösterecek bir biçimde kavramların kullanımını genişletmeye çalışır."*⁴⁹

Kopenhag Dilbilim Çevresinin görüşlerinin yayılmasına en büyük katkıyı L. Hjelmslev yapmıştır. Dil kuramcısının amacı, Hjelmslev'e göre, dilin dışında değil, dilin içinde bir tutarlılık aramak, dili kendi kendine yeterli bir yapı olarak değerlendirmektir. Bunun için de nesnenin sınırlarını geçici olarak belirlemek gerekmektedir:

"Gerekli bir sınırlamadır bu, ama görüş açısının daralması, dil denen bütünü temel etmenlerinden hiç birinin ortadan silinmesi anlamına gelmez(...)." ⁵⁰

Bu yolla yalından karmaşığa doğru ilerleme, ve öğelerin karşılaştırılması yoluyla yapılması gereken çözümlene mümkün olacaktır. Burada Hjelmslev yönetici bir ilkedden bahseder, bu gerçek varlığı ile dilin raslantılar sonucu olmadığı, durum gereği bir araya gelmiş raslantısal bir öge yığını olmadığını, yapılan çözümlenmeden sonra ortaya koyan şeydir. Burada hemen aklımıza Rus Biçimcileri'nin *egemen öge* kavramını getirebiliriz.

⁴⁹A.g.e, s. 35.

⁵⁰L. Hjelmslev, "Dil Kuramına Bakış Açılan, Çev:G. Işık", XX.Yüzyıl Dilbilimi, TDK, Ankara, 1983, s.144

Bu kavram, Rus Biçimcileri için bir sanat yapıtının merkezinde olan ve yapıtı içindeki diğer öğeleri yöneten, belirleyen ve dönüştüren öğedir. 51

Glosematik yaklaşımında öne çıkan özden çok biçimdir. Hjelmslev'e göre dil biçiminin kendilikleri "cebirsal" özellikler taşımaktadır.52 Ona göre, dil bir bütün, kendi içerisinde tutarlılığı olan bir yapıdır. Hjelmslev'in amacı "*dil cebiri*" diye adlandırdığı inceleme yöntemini oluşturmaktır.53

Bir çok yönden, Hjelmslev'in oluşturduğu yaklaşım dillerin çeşitlilikleri içinde dilin değişmez yapısını, ortak özelliğini bulmaktır. Bu yapıyı bulabilmek için önerilense tündengelimli bir yaklaşımdır. Dilbilimcinin bütün bir metin olarak ele aldığı nesneyi, metni bileşenlerine ayırarak çözümlemesi gerekmektedir, bu tümevarımlı yolun tam tersidir:

51R. Jakobson, "Egemen Öğeler", Çev:S. Rifat, Dilbilim Ve Göstergibilim Kuramları, Der. M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s.38

52L. Hjelmslev, "Dilsel Dizgeler ve Dil Dışı Dizgeler", Çev: G.İşık, XX.Yüzyıl Dilbilimi, TDK, Ankara, 1983, s.164.

53M.Rifat, "Kopenhag Dilbilim Çevresi", Dilbilim Ve Göstergibilim Kuramları, Der. M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s.75.

*"...bu bileşenler de, bileşenlere ayrılacak sınıflar olarak görülmekte ve böylelikle çözümleme olasılıklarının tüketilmesine dek gidilmektedir. Bu yol, kısaca, bileşenden sınıfa değil, sınıftan bileşene geçiş olarak tanımlanabilir. Bu, birleşimleyen ve genelleştiren değil, çözümleyen ve özelleştiren bir devrim, yani, geleneksel dilbilimin tanıdığı tümevarımlı yolun tersidir."*⁵⁴

Yapısal dilbilim, gerek Prag, gerekse Kopenhagen Dilbilim Çevresi tarafından Saussure'ün çizdiği doğrultuda, ama onun kavramlarını geliştirip, bunlara yenilerini ekleyerek, Avrupa dilbiliminin en etkin ekolleri haline gelmiştir. Bununla birlikte kaynağı direkt Saussure ile başlamamakla birlikte, Amerikan yapısalcılığı diye anılan farklı bir yaklaşım da A.B.D.'de gelişmiştir. Yalnız unutulmaması gereken bir nokta, bu Avrupa kökenli dilbilimcilerin düşüncelerinin etkilerinin sadece kendi kıtalarıyla sınırlı olduğunu söylemenin mümkün olmadığıdır.

2.3. Amerikan Yapısalcılığı ve Noam Chomsky

Saussure'ün çalışmalarından bağımsız olarak gelişen, Amerikan dilbilimi kaynağını insanbilim ve etnografi çalışmalarından almıştır. Çok geniş anlamıyla Amerika'da gelişen

⁵⁴L. Hjelmslev, "Dil Kuramının Temel İlkeleri", Çev: A. E. Kiran, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s.84-85.

yapısalcı yaklaşımın özü, "anlam çalışmasının dışlanması" yatmaktadır.⁵⁵

A.B.D.'de dil çalışmalarının öncüsü olarak Franz Boas'ı gösterebiliriz. Yaptığı araştırmalarla Kuzey Amerika yerlilerinin dilleri hakkında birçok verinin elde edilmesine katkıda bulunmuştur. Amerikan yerli dillerinin yazılı kaynakları yoktur, Boas sayesinde bu dillerin genel yapılarının ortaya çıkması yolunda büyük adımlar atılmıştır. Boas, geleneksel dille ilgili yaklaşımlarının, bu gerek batı dillerinden farklı, gerekse kendi içlerinde farklılık gösteren yerli dillerini açıklamakta yetersiz kaldığını ortaya koymuştur.⁵⁶ Burada söylenmek istenen, bir anlamda Saussure tarafından da vurgulanmış olan, dili tanımlamayı amaçlayan geleneksel kategorilerin yetersiz olduğunun açığa çıkmış olmasıdır.⁵⁷

Bu diller arasındaki farklılıklara örnek oluşturması açısından, Boas bazı Siu dillerinde adların sınıflandırılmasından, bizim için önem taşıyan sayıların, tekil-çoğul ayrımlarının kullanılmayışına değin gözlemlerini aktarır:

⁵⁵J. F. Wallwork, Language And Linguistic: an introduction to the study of language, Second Edition, H.E.B., London, 1985, s. 144.

⁵⁶J. Lyons, Noam Chomsky, The Viking Press, New York, 1970, s. 26-27

⁵⁷Örnek olarak Eskimo dilinde geçmiş zamanla gelecek zaman arasında far bulunmaması verilebilir. "Adam geliyor" cümlesi ile "adam geliyordu" cümlesi arasındaki zaman farklılığı göze çarmaz. A.g.e. s. 27.

*"Ama bir Kwakiutl' un 'Orada bir ev var' ya da 'Orada evler var' demesi hiçte önemli değildir. Her ikisini de belirtmek için aynı biçimi kullanır. (...) Ama (...) sözünü ettiği nesnenin burada ya da orada olduğunu belirtme konusunda sonderece titizdir."*⁵⁸

Boas, bununla birlikte, ırklar arası farkların ortaya koyulması gibi bir alanda, dilin önemli bir konumda olmadığını ortaya koymuştur. Örneğin sayıların bir dilde (Eskimo ve Güney Amerika Yerlilerinde olduğu gibi) gelişmiş şekilde yer almaması buna bir örnek teşkil edebilir. Bunun nedenini Boas şöyle açıklar:

*"....yüksek düzeyde bir sayısal kulanıma ihtiyaç yoktur, çünkü sayılması zorunlu olacak kadar fazla nesne yoktur."*⁵⁹

Çıkarılabilecek sonuç açıkça göze çarpar, her dilin kendine özgü bir yapısı vardır ve toplulukların yaşamında önemli bir yere sahiptir. Dilbilimin amacı ise farklı dillerin yapılarını ortaya çıkarmaktır. J. Lyons, Boas'ın çalışmalarının "*moda*" olmuş şeklin dışında bir tür yapısalılık olarak değerlendirir.⁶⁰

⁵⁸Franz Boas, "Seçme Parçalar", Çev: A. Göksel, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s.123-124.

⁵⁹Franz Boas, The Mind Of Primitive Man, the Macmillan Company, New York, 1931, s. 154.

⁶⁰J. Lyons, Noam Chomsky, A.g.e., s. 27.

2.3.1. Edward Saphir ve Leonard Bloomfield

Amerikan dilbilimi Noam Chomsky' ye gelene değin iki önemli ismin etkisinde kalmıştır. "Herkesçe kabul edilecektir ki, Boas sonrası, *Linguistic Society Of America'* nın 1924 yılında kurulmasından, II. Dünya Savaşı' nın başlamasına kadar geçen sürede Amerikan dilbiliminin en büyük ve etkili figürleri, Edward Saphir ve Leonard Bloomfield' tir."⁶¹

Saphir ve Bloomfield arasında çok açık görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Saphir Alman felsefesi eğitimi görmüş, daha sonra, Boas' ın öğrencisi olmuş ve ondan etilenmiştir. Amerikan Yerli dilleri üzerinde, karşılaştırmalı 19. yy. yöntemini kullanarak, köken araştırmaları yapmıştır. İnsan bilimleri ile ilişkilendirerek, insan kültürünün bir ürünü olarak gördüğü dili araştırmıştır.⁶²

Dil ve düşünce ilişkisinde, gerçeğin algılanmasına değin uzanan bir düzlemde araştırmalarını genişletmiştir.⁶³ Psikoloji, toplumbilim ve diğer bilim dallarına çokça eğilmişse de, bu

⁶¹J. Lyons, Noam Chomsky, A.g.e., s. 28. Lyons'un yorumuna karşın, Yeni Bloomfieldci diye adlandırılan *Yale Okulu'* na bağlı, Z. S. Harris gibi, dilbilimcileride içine katarak Amerikan Yapısalcılığı diye anılan dönemi M. Rifat, A.B.D.' de 1955 ve 1960 yıllarına değin etkili olmuş bir dönem olarak değerlendirir. M. Rifat, " Amerikan Yapısalcılığı", Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s.120.

⁶²J. Lyons, Noam Chomsky, A.g.e., s. 28. Ayrıca, B.k.z., Ö. Demircan, "Edward Saphir", XX.Yüzyıl Dilbilimi, Der: B. Vardar, TDK, Ankara, 1983, s.44.

⁶³"Gerçek dünya" diye adlandırdığı şeyin, Saphir, toplumun dilsel alışkanlıkları üzerine kurulduğunu savunmuştur, bu yönüyle sadece sosyal bilimlerin çeşitli dalları içinden değil, ayrıca felsefenin içindende kuramını geliştirmiştir. E. Saphir, "Dilbilimin Bilimler Arasındaki Yeri", Çev: S. Rifat, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s.125. Kıran, Dilbilim Kuramları, A.g.e., s. 110.

bilimlerin dilbilimciyi ancak, dilin "tarihsel gelişimi, bireysel ve toplumsal davranışın daha geniş çerçevesi içinde" ele almaktan ileri götürmeyeceğini söyler.⁶⁴ Saphir dili kültürel bir işlev olarak ele alır. Dil, onun için, "toplumsal gerçeğin bir klavuzu" ve "en büyük toplumsallaştırıcı güçtür".⁶⁵ Dil tanımı olarak şunu vermektedir:

*"(...), dil istemli olarak üretilen bir simgeler düzeni aracılığıyla düşünce, duygu ve isteklerin bildirişiminde kullanılan, içgüdüsel olmayan, yalnızca insana özgü bir yöntemdir."*⁶⁶

Sesbilim alanında incelemeler yapan Saphir, sesbilgisel ve sesbilimsel düzeylere bir yeni düzey eklemiştir; "biçimbilimsel sesbilim". Artsüremlilik / eşsüremlilik, içerik / anlatım, gibi yapısal kavramları da irdelemiştir. Dili düşünce ile bir bütün olarak aldığından ve toplumsallaşmanın temel taşı saydığından, anlam düzeyinde de araştırmalar yapmıştır. B. L. Whorf adlı çağdaşı ile ortaya attığı ve belli bir topluluğun diline bakılarak, topluluğun düşünce yapısının anlaşılabilirliği varsayımları, daha sonraları Saphir-Whorf varsayımı olarak anılmıştır.⁶⁷

⁶⁴E. Saphir, "Dilbilimin Bilimler Arasındaki Yeri", A.g.e.,s.125.

⁶⁵E. Saphir, "Dil ve Toplum", Çev: Ö. Demircan, XX.Yüzyıl Dilbilimi, Der: B. Vardar, TDK, Ankara, 1983, s. 48.

⁶⁶E.Saphir, "Dil", Çev: Ö.Demircan, XX.Yüzyıl Dilbilimi, Der: B. Vardar, TDK, Ankara, 1983, s. 46.

⁶⁷George Yule, The Study Of Language, Cambridge University Press, London, 1986, s. 196-198. Ayrıca, B.k.z., M. Rifat, "Amerikan Yapısalcılığı", A.g.e., s.118., Ö. Demircan, "Edward Saphir", A.g.e., s. 44., Kiran, Dilbilim Kuramları, A.g.e., s. 110.

L. Bloomfield birçok yönüyle Saphir'de farklılıklar gösterir. Bloomfield dil çalışmalarını, diğer bilimlerden bağımsız ve kendi kendine yeter bir bilim haline getirmek için çok çalışmıştır. Saphir, humanist bir yaklaşım içinde sayılabilecek bir konumda, dil ile insan doğası ve kültürü arasında bağlar kurgularken, Bloomfield'in bilim anlayışı, gözlenebilirliği olmayan her hangi bir veriyi araştırmaya ve dolayısıyla da bilimsel araştırmasının içinde yer vermeye değer bulmaz. Bu fiziksel olarak ölçülemeyen, gözlenebilirliği olmayan verilerin dışlanması kaynağı onun J. B. Watson'un davranışçı psikolojisinden, bu yaklaşımın bilim anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlayış aklın varlığı, insan davranışını anlamak için, gözlem yoluyla ortaya çıkarılamaz olan, geleneksel olarak tanımlanmış, zihin ya da rasyonalite kavramlarıyla varsaymayı kabul etmez.⁶⁸

Buradan kolayca anlaşılacağı gibi, Saussure'ün dil kavramı, Bloomfield için geçerli bir analitik araç görevi görmez. Basitçe "dürtü - tepki" bağlamında işleyen bir dile bakışta, öne çıkacak olanda söz olacaktır.⁶⁹ Bloomfield, dili, "bir dilsel toplulukta üretilebilecek sözcükler toplamı" olarak tanımlar.⁷⁰

Bloomfield'in yaklaşımın özü bazı yönleriyle Avrupa dilbilim çalışmalarına koşut özellikleri de içermektedir, Boas gibi o da geçmiş dil çalışmalarının, dil ile ilgili yeterli veriyi bize

⁶⁸J. Lyons, Noam Chomsky, A.g.e., s. 29-30.

⁶⁹M. Rifat, "Amerikan Yapısalcılığı", A.g.e., s.119.

⁷⁰L. Bloomfield, "Tanımlar ve Varsayımlar", Çev: M. Rifat, Dilbilim Ve Göstergibilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s.125.

sağlamaktan uzak olduğunu da vurgular. Yazıya dönük, bir yönüyle dilbilim çalışmalarını mümkün kılan geçmiş yaklaşımlar, bu özelliklerinin dışında dil ile ilgili yeterli bilginin sağlanmasında uzaktır. Çünkü zaten yazı onun için bir araçtan başka bir nitelik içermez:

"Yazı dil değildir, yalnızca dili görsel belirtilerle saptamanın bir yoludur.(...) Hangi yazı kullanılmış olursa olsun, bir dil yine aynı o dildir, (...). 1928'de Türkler Arap abecesinin yerine Latin abecesini benimsedikten sonra da tıpkı daha önce konuştukları gibi konuşmayı sürdürdüler. Yazıyı incelemek için söz konusu dil üstüne birşeyler bilmek gereklidir, ama bunun tersi doğru değildir."71

Bloomfield, dilbilimciyle betikbilimci(filolog) arasındaki farkı ortaya koyarken başka bir düzeye atlar, bu dilbilimcinin çalışma alanıdır. Betikbilimci, Shakespeare ile sıradan bir İngilizce konuşucusu arasında, başka bir deyişle edebi bir eser ile sıradan bir yazı arasında ayırım yaparken, "dilbilimci bir dili konuşanlar arasında ayırım yapmaz."72

71L. Bloomfield, " Dil ", Çev: F.Akerson, Dilbilim Ve Göstergibilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s.135.Ayrıca, B.k.z., L. Bloomfield, "Dil Kullanımı",Çev:Ş. Ozil, XX.Yüzyıl Dilbilimi, Der: B. Vardar, TDK, Ankara, 1983, s. 59. Bu kısaltılarak yapılan çevirilerde bazı farklılıklar görülmekle birlikte, anlam kayması yoktur. Ama metinlerin isimleri ve uzunluklarında farklılıklar bulunmakta.Bu, adı geçen ikinci çeviride ana başlık olarak alt başlığın verilmesi ve bunun belirtilmemesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

72L. Bloomfield, " Dil ", a. g. e., s.135. Ayrıca, b.k.z., L. Bloomfield, "Dil Kullanımı",a.g.e.,59-60.

Her yönüyle dili davranışçı yaklaşım içerisinde ele alan Bloomfield, meşhur bezetmesinden yola çıkarak, konuşucu edimi hakkında düşüncelerini açıklar; Jack ile Jill yolda yürürler ve Jill'in karnı acıkır, ağaçta elmayı görür, gırtlığı, dudakları ve dili ile birtakım sesler çıkarır. Dil bir kişinin dürtüsüne başka bir kişinin tepki göstermesini mümkün kılar. Bu dürtü- tepki ilişkisinden toplumsal işbölümüne değin uzanan bir yorum yapar ve bu, iş bölümünün, "insan topluluklarındaki çalışma ögesinin tümü dile bağlıdır" der.⁷³ Konuşanla işiteni bedenleri arasındaki boşluk -iki sinir sistemi arasındaki kopukluk- ses dalgalarının oluşturduğu köprüyle aşılar.⁷⁴ Ses dalgalarıyla oluşan bu köprü, dilin toplumsallaşan işlevini açıkça ortaya koyan, bireysel konuşucu ediminden toplumsala uzanan boyutu ortaya çıkarmaktadır.

Bloomfield'in bu mekanist yaklaşımına, pekde materyalist yaklaşım demek doğru olmayacaktır; bu yaklaşım anlamını davranışçı dogmada bulur. Kendinden sonrada çok etkili olmuş görüşleri, ki genel olarak Dağılımcılık diye anılır, A.B.D.'de etkisini uzun süre sürdürmüştür. En güçlü savunucusu ise Z.S. Harris olmuştur.⁷⁵ Dağılımcılık yaklaşını dil olgularını bir davranış biçimi olarak ele alıp tümevarımlı bir yöntemle, anlamı tam anlamıyla dışlayıp, "ses dizilişlerine indirgediği birimleri belli bir aşamadaki birleşme özelliklerine göre betimler", sesçil öğeleri

⁷³L. Bloomfield, "Dil", a.g.e., 137.

⁷⁴L. Bloomfield, "Dil", a.g.e., 138.

⁷⁵Harris dışında, Yale Okulu diye tanınan Yeni Bloomfieldciler'den birkaç tanesinin adını, M Swadesh, B. Bloch, G.L. Trager, R.A.Hall olarak verebiliriz. B. Vardar, Dilbilimin Temel Kavram Ve İlkeleri, a. g. e., s.26.

ele alıp ve bunlarla yetinmek yoluyla, içlerindeki düzeni başka bir söyleyişle yapıyı bulmaya yönelir. "Anlama başvurmadığı gibi konuşucu ve durum kavramlarını da bir yana iter."⁷⁶ Bunun daha da ötesinde, *kavram* 'ın kendisi de pek bir anlam içermeyecektir, karşı-anlıkçuların ve en çok tanınan Bloomfield için de bunun böyle olduğunu J. Piaget şöyle açıklar:

"Bir dildeki her sözcük, o sözcüğün anlamını oluşturan bir kavramı gösterir. En direngen karşı-anlıkçular, örneğin Bloomfield, kavramların ideasını tamamiyle bir sözcüğün anlamına indirgenebileceğini öne sürecek kadar ileri giderler. Daha kesin olarak Bloomfield şöyle söyler: kavram diye birşey yoktur, basitçe sözcüklerin anlamıdır."⁷⁷

Blomfield ve onun izleyicilerinin dilsel biçimlere yönelen ve bir anlamda Amerikan dilbiliminin genel hatlarını belirleyen çalışmaları, Saussure gibi dilbilimin büyük atılımlarından bir tanesi sayılan bir yaklaşımın kapılarını açmıştır. Chomsky'nin çokça kabul görmüş *üretici-dönüşümsel dilbilgisi*dir.

2.3.2.Noam Chomsky ve üretici-dönüşümsel dilbilgisi

"XX. yy. daki dilbilimciler arasında devrim yaratan kuramcılardan söz edilir. Bunlardan biri İsviçreli dilbilimci F. de

⁷⁶B. Vardar, Dilbilimin Temel Kavram Ve İlkeleri, a. g. e., s. 26.

⁷⁷J. Piaget, Yapısalcılık, Çev: F. Akatlı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara1982, s.76

Saussure, öbürüyse Amerikalı N. Chomsky'dir."⁷⁸ F. de Saussure'ün de vardığı bir noktayı da hatırlatan bir şekilde, Chomsky en önemli vurguyu *yaratıcılık (creativity)* kavramı üzerinde yapar. Yaratıcılık ya da "açık uçluluk Bloomfieldçi gelenek içerisinde reddedilmediyse bile dışlanmıştırdır".⁷⁹ *Dilbilgisellik* ise diğer önemli kavramdır. Her konuşucunun kendi dilinin yapısı hakkında sezgisel bir bilgisi vardır. Bu sezgi konuşucunun dilbilgisel olan tümce ile olmayan arasında bir ayrım yapmasını sağlar. Konuşucu sonlu sayıdaki deneyimiyle, ve sonlu kurallar içerisinde, sonsuz sayıda tümce üretebilir. İşte buna yaratıcılık, açık-uçluluk yada üreticilik adı verilmektedir. Bunu açıklamak için genelde verilen ve anlamayı kolaylaştıran örneller matamatikseldir. Örneğin $2x + 3y$ ' nin sonucu X ve y'ye verdigimiz sayısal değerlere göre sonsuz sayıdadır. Eğer $x=3$, $y=2$ ise sonuç $2(3)+3(2)=12$, x ve y 'ye her yeni değer verişimizde değişecektir.

Chomsky, 1950'lerde bu yana, özel türde bir dilbilgisi geliştirme çabasındadır. Bu dilbilgisi doğru biçimlendirilmiş cümleler içindeki, "temel öğelerin kombinasyonlarını belirleyen kuralların sistemini bulmayı amaçlar".⁸⁰

Chomsky'e göre, dilbilimci üretme yeteneği olan dilbilgilerinin temelini oluşturan özellikleri belirlemelidir. Bunun

⁷⁸M. Rifat, "Noam Chomsky ve Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi", Dilbilim Ve Göstergibilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s. 205.

⁷⁹J. Lyons, Noam Chomsky, A. g. e., s. 36

⁸⁰G. Yule, The Study of Language, a.g.e., s. 81.

sonunda ortaya bir dil yapısı kuramı çıkacaktır. Ona göre, dilbilim kuramının ana kavramı "dilsel düzey"dir. Chomsky bunu şöyle açıklar:

*"Sesbilim, biçimbilim ya da dizimbilim gibi bir dilsel düzey, temelde, dilbilgilerinin oluşturulmasında geçerli olan betimsel bir düzenekler bütünüdür; sözcelerin bir çeşit simgeleme yöntemini oluşturur. Bu dilbilim kuramının üretme yeteneğini belirlemek için önce bu kuram içindeki düzeyler bütününe karşılayan dilbilgisi biçimini kesin ve açık seçik olarak geliştirmek, ardından da doğal diller için, söz konusu biçimle ilgiliyalın ve açıklayıcı dilbilgileri oluşturma olanağı araştırmak gerekir."*⁸¹

Chomsky "sonlu ya da sonsuz sayıdaki" tümceler bütünü "dil" olarak adlandırır.⁸² Burada temel bir ayırım yapar, aynı Saussure'ün "dil/söz"⁸³ karşıtlığı gibi, bu edinç/edim ayırımıdır. Edinç ülküsel konuşucu-dinleyicinin, ki ülküsel konuşucu-dinleyici dilbilgisel açıdan geçersiz koşullardan etkilemmeyen dil kuramının ilk konusudur, "kendi dili üstüne edindiği bilgidir". Edim ise "dilın somut durumlarda gerçek

⁸¹N. Chomsky, "Sözdizimsel Yapılar",Çec: S. Rıfat, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s. 211.

⁸²A.g.e., s.212

⁸³Bu konudan kısaca kısım 2.1.1.'da, di/söz karşıtlığını açıklarken söz etmiştik.

kullanımıdır".⁸⁴ Noam Chomsky bu ayrımın genel çerçevesinin Sausure'ün yaptığından farkını şöyle açıklar:

"Burada belirttiğim ayrım F. de Saussure'ün "dil-söz ayrımıyla bağlantılıdır, ama F. de Saussure'ün dil kavramını (...)bırakmak ve derinde yatan edinç kavramını üretici süreçler dizgesi olarak ele alan Humboltçu anlayışa bakmak gerekir."⁸⁵

Chomsky'nin ortaya attığı üretici dilbilgisi kuramı kendini açıklıkla ortaya koymaktadır. Üretici dilbilgisi, edinç sorununu ele alan ve onu betimlemeyi amaçlayan çerçevesiyle, sonsuz sayıda yapıyı üretebilmek için, yenilenebilir kurallar dizgesi olarak tanımlanır. Üretici dilbilgisinin temel bileşenleri "sözdizim, sesbilim ve anlambilim"dir.⁸⁶ Sözdizimsel bileşen her bir özel tümcenin "tek bir yorumlaması için gerekli tüm bilgiyi içeren soyut-biçimsel-sonsuz bir nesnel bütünü gösterir."⁸⁷ Kurallar çerçevesinde üretilmiş bir tümcenin sesbilgisel biçimini ise sesbilimsel bileşen adı verilir. Anlamsal bileşen ise "sözdizimsel bileşenin ürettiği bir yapıyı belli bir anlamsal simgelemeye bağlar."⁸⁸

⁸⁴N. Chomsky, "Sözdizim Kuramının Görünüşleri", Çev:M. Rifat ve Z. Kıran, Dilbilim Ve Göstergibilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s. 213.

⁸⁵A.g.e., s.213.

⁸⁶A.g.e., s.215.

⁸⁷A.g.e., s.215.

⁸⁸A.g.e., s.215.

başlangıcını mümkün kılmıştır. Benzer bir eğilimin, Saussure'den bağımsız olarak, Saphir tarafından A.B.D.'de geliştirildiğini görüyoruz. Saphir "yapı karşılığında pattern sözcüğünü" kullanmıştır.⁹³

Mehmet Rifat'a göre, dilbilimci ve göstergebilimci, "ilişkiler ağından oluşmuş bir büyüklük olarak tanımlanan yapı" yı incelerken felsefi bağlamdan ayrılıp kendi varsayımsal seçimini yapar. Bu yolla yapının incelenecek nesnenin kendisinde mi, yoksa insanın ("incelemeyi yapacak düşünen insanın") kurması mı olduğu ile ilgili ontolojik sorunu felsefeye terk edilmiş olur.⁹⁴

Saussure sonrası dilbilim, dili bir töz değil de bir biçim olarak ele almak eğilimindedir. Bunun sonucu olarak, kendi nesnesini tanımlamaya çalışan, özellikle de felsefi bağlamdan büyük ölçüde kurtulmayı hedeflemiş, "insanın dil yetisini ele alan *bilimsel inceleme*"⁹⁵ çalışmasıyla karşı karşıya geliriz. Dilbilim, genel hatlarıyla aktarmaya çalıştığımız dönüşümler içinde günümüze değin etkin şekilde uzanmaktadır. M. Rifat bu aşamaların sonunda, Saussure tarafından adı konmuş şekliyle, dilbilimin "düşünsel varlığının bir bölümünü 1960'larda

⁹³K. Togeby, "İçkinlik Ve Yapı", Çev: E. Büyükinal, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983, s.111.

⁹⁴M. Rifat, "homo linguisticus homo semioticus homo postsemioticus", Fesefe Dergisi, sayı: 3-2, 1990, s.109-112. Ayrıca benzer yorumu için B.k.z. M.Rifat, Homo Semioticus, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 10.

⁹⁵A. Martinet, İşlevsel Genel Dilbilim, Çev: B. Vardar, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985, s. 1

göstergebilim'e devrederek", yoluna devam ettiğini belirtir.⁹⁶ Bununla birlikte, insan bilimlerinde, Roland Barthes çağdaş söylemleri analiz ederken, Lévi-Strauss antropolojik yöntemde büyük ölçüde dilbilimsel mirası kullanır. Gelecek bölümde, insan bilimlerinde yapısalcılık konusu ve yapı kavramının aldığı konum tartışılacaktır.

⁹⁶M.Rifat, Homo Semioticus, a.g.e., s. 14. Aynı süreç,Rifat'a göre, göstergebilim içinde geçerlidir oda kendisini yenilemek için 1990'larda,"*hem gençlik hem de olgunluk hastalıklarını* ", kendi kendine "düşünsel kalıtımını" devretmeye çalışmıştır. A.g.e. s.15.

3.1.Bakış açısının sınırlandırılması

Yapısalcılığın köklerini bulmayı amaçlamak, tarihsel bir çerçevede kendimizi sınırlamak yoluyla mümkün olabilir. Ama her yapı kavramı ya da benzeri anlamı olan kavramları kullananları tartışmak bizi bazı genellemelere götürebilmekle birlikte, pekte bir şey söylememizi mümkün kılmayacaktır.

Birçok soru ard arda, yapısalcılığın köklerini arama yolunda, sıralanabilir; Platon yapısalcı düşüncenin kökeninde mi yer alır?, ya Leibniz'in etkisi ne olabilir?, yapı kavramını sıkça kullanmış olan Marx'ın yeri neresi olmalıdır?, ve tabii ki Comte, Durkheim gibi Fransız düşüncesinin (ve tüm dünyada toplumbilisel yaklaşımların) merkezinde yer alan iki düşünür yapısalcılığın- burada sözü edilen Fransız ve özellikle C. Lévi-Strauss'un yapısalcılığının- kökü sayılabilir mi?. Bu tür soruları soran bir çalışma olarak verebileceğimiz en iyi örnek T. Bottomore ile R. Nisbet'in "Yapısalcılık" adlı çalışması olabilir.⁹⁷

Bu iki yazarın çalışmalarında başlangıç noktası Platon'dur. "Platon'un *idea*'lar doktrininden bahsederken, aslında *Formlar* (Biçimler) doktrininden bahsediyoruz.(...) Platon'un kozmolojisinde, gerçeğin birbiriyle ilişkisiz verilerden değil, matematiksel şekil (shape) ve formlardan oluştuğu düşüncesi mevcuttu".⁹⁸ Yapılara mekanik bakışın oldukça eski geçmişi

⁹⁷T. Bottomore, R. Nisbet, "Yapısalcılık", Çev: B. Toprak, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Der: T. Bottomore ve R. Nisbet, Verso Yayınları, Ankara, 1990, S. 572-612.

⁹⁸A.g.e., s. 572.

olduğunu anımsatmak amacıyla Kepler, Galileo, Newton gibi isimleri öne sürerler. Bunun temelindeki amacın, günümüz yapısalcılığının ana "varsayımlarının çok eski bir geçmişi olduğunu" işaret etmek olduğunu belirtirler.⁹⁹

A.Comte ise açıkça Fransız yapısalcılığını (ve bilinen şekliyle İngiliz, bir ölçüde de Alman geleneklerini) etkilemiştir. Bottomore ve Nisbet, A. Comte'u Fransız yapısalcılığının kökü olarak ele alırlar. Bunun nedeni açıktır, Comte, Durkheim'i etkilemiş, Lévi-Strauss ise Durkheim ve onun çalışma arkadaşı ve öğrencisi olan M. Maus'tan çokça etkilenmiştir. Fransız toplumbiliminin A. Comte'tan sonra en büyük ismi sayılan E. Durkheim, "aynı zamanda Fransız sosyoloji geleneğinde - en azından Lévi-Strauss öncesi - en önemli yapısalcısı olarak görülmelidir " bu iki araştırmacıya göre.¹⁰⁰

Paton'dan başlayıp, bütün bir Batı düşünce tarihini tartışarak Yapısalcı geleneği irdelemenin meşruiyeti elbette vardır. Yalnız dikkat edilmesi gereken nokta, böyle geniş bir bakış açısı sınırlamanın gereğini de -en azından burada yapmaya çalıştığımız anlamda- ortaya çıkarmaktadır. Marx da yapı kavramına kendi yaklaşımında önemli yerverir. Comte için de herhangi bir sosyal analiz içinde yer bulmak kolaydır.

Benzeri şekilde, Manfred Frank "yapı" kavramının modern anlamıyla ilk defa sosyalbilim terminolojisinde, Fransız

⁹⁹A.g.e., s. 573.

¹⁰⁰A.g.e., s. 579.

uygulamasına benzer şekilde, "Alman erken romantizminin, teolog, filozof ve betikbilimcisi (filolog)" Friedrich Schleiermacher tarafından kullanılmış olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰¹ Bununla beraber Frank tartışmasını da Saussure'den başlatır.¹⁰²

Belirtilmesi gereken diğer önemli bir nokta ise yapısalcılığın, tartışılan şekliyle, Amerikan "sistem" teorilerinden farklı özellikler içeriyor olduğudur. Örnek verecek olursak T. Parsons'un işlevsel yapısalcılığı (*Structural Functionalism*), Fransız yapısalcı uygulamalarından derin farklarla ayrılmaktadır.

Burada kullanılan "yapısal" terimini biraz açmak gerekmektedir. T. Parsons "sosyal sistemleri (*social systems*) daha genel bir hareket sistemi (*system of action*) içinde" bir bileşen olarak ele alır.¹⁰³ Diğer bileşenler ise kültürel sistemler (*cultural systems*), kişilik sistemleri (*personality systems*), davranışsal organizmalar (*behaviorial organisms*) olarak sıralanmaktadır. Bu dördü soyut olarak, "sosyal etkileşim" içinde görece somut insan davranışın çerçevesini oluştururlar.¹⁰⁴

Parsons burada yukarıda bahsedilen, ne sosyal ne de bireysel sistemleri hiçbirinin "somut varlıklar" (*concrete entities*)

¹⁰¹M. Frank, What Is Neostructuralism?, Çev: S. Wilke, R. Gray, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1989, s. 8.

¹⁰²A.g.e., s. 8.

¹⁰³T. Parsons, The System of Modern Societies, Prentice-Hall Inc., New Jersey, 1971, s. 4.

¹⁰⁴A.g.e., s. 4

olarak ele alınmadığını belirtir.¹⁰⁵ Bu dört hareket (*action*) altsistem arasındaki ayrımlar işlevseldir. Bunların ayrımını Parsons temel işlevlerin adını ortaya koyarak belirginleştirir:

*"Hareket sistemlerinin içine yerleştirdiğimiz, dört temel işlev bağlamında alt sistemleri belirledik; bunlar isimleriyle, teme-korunan (pattern-maintenance), birleşim (integration), hedef-edimi (goal-attainment), uyum (adaptation)'dur."*¹⁰⁶

Sosyal sistemin, altsistem olarak, karşısına gelen işlev birleştirme (*integration*), kültür altsisteminin karşısına düşen ise temel-korunan (*pattern-maintenance*), kişilik sistemlerinin karşısına gelen hedef-edimi (*goal attainment*), davranışsal organizmanın karşısında yer alan ise uyum (*adaptation*) işlevi olarak sıralanır.¹⁰⁷ Bu işlevlerin tanımını yapmaksızın söyleyeceğimiz altsistemler kendi içlerinde de dörder parçaya bölünürler, bölünenlerde tekrar tekrar bölünerek uzayıp gidebilirler. Ama her defasında bu işlevsel ayrımlar altsistemleri olduğu gibi onların da altsistemlerini tanımlamak için kullanılır. Bu belkide modern sosyolojinin en karmaşık ve anlaşılması son derece güç yaklaşımında Freud'un Durkheim'ın bir çok kavramı biraraya gelmiştir.¹⁰⁸ Yaklaşımlarını sosyolojinin son büyük kuramı olarak ele alanlarda vardır ve bunun büyük bir nedenide

¹⁰⁵A.g.e., s. 4.

¹⁰⁶A.g.e., s. 4-5.

¹⁰⁷A.g.e., s. 5-6.

¹⁰⁸A.g.e., s. 6.

yaklaşımlarının içindeki kavramsal zenginlikten kaynaklanır.¹⁰⁹ Başka bir yorumsa bu kavramsal zenginlik denilen noktanın aksi bir yöndedir, Habermas şöyle der:

*"Parsons'un çalışmaları kendikendini kavramsal bir fetişizmle bitirir. Herhangi biri Parsons'un sezgisini dikkatlice incelerse, orada, boş kategori taşıyıcılarının yükselen kümesi ve zayıf deneysel içerikle kaplanmış bir bütünün, saçma dengesizliğini çalışmanın içinde görür."*¹¹⁰

Parsons'un yaklaşımı temel işlevleri belirleyip bunları genel toplum eylemin ya da toplumun genel yapısının, altsistem değin indirgemesi, bir anlamda yapısal teriminin işlevselci yaklaşımın başına konmasının nedenidir. Bununla beraber Fransız yapısalcılığıyla "Amerikan sistem teorileri"¹¹¹ arasındaki en temel fark "bilim" teriminden anladıklarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

¹⁰⁹A. Dawe, "Toplumsal Eylem Kuramı", Çev: F. Akatlı, A. Uykur, Sosyolojik Çözümlenin Tarihi, Der: T. Bottomore ve R. Nisbet, Verso Yayınları, Ankara, 1990, S. 414.

¹¹⁰Habermas. Jürgen, On The Logic of Social Sciences, a.g.e., s. 188.

¹¹¹Bu, Amerikan sistem teorileri (teorisi), özel, belli bir grup sosyal bilimcinin, T. Parsons çevresinde toplanarak, Harvard Üniversitesinde oluşturdukları, 1950 ve 1960'lı yıllarda sosyolojide egemen bir paradigma olarak bilinir." İlk önemli hareket noktasını, tıptaki fizyolojik sistemlere paralel, sosyalbilimlerde sosyal sistemler oluşturmaktır." S. H. Hill, N. Abercrombie, B. S. Turner, Dictionary of Sociology, Penguin Books, Middlesex, 1986, s. 215.

Amerikan sistem teorileri "gözlenebilir verileri ele alır ve insan aklının bilinçsiz yapısını reddeder".¹¹² Parsons'un yaklaşımıyla Lévi-Strauss'un ki arasında varolan temel ayrımı Kurzweil şöyle açıklar:

*"Lévi-Strauss ve Parsons'un her ikisi de, sosyal gerçekliği açıklamada, evrensel karşıtlık düzgülerine (pattern) yönelirler. Parson'un aktörleri beş evrensel çıkmazdan birine gelmek zorundadır: etkinliğe (affectivity) karşı etkin nötrlük(affective neutrality), özgüllüğe (specifity) karşı dağınıklık (diffuseness), evrenselliğe (universalism) karşı tikellik (particularism) (...). Lévi-Strauss'un çıkmazları ise söylen ve dil düzeylerinde ortaya çıkarlar (...). Parsons'un sistemi, birey aktöre bağılyken, Lévi-Strauss'un ki böyle değildir. Ayrıca, Lévi-Strauss sembolik bir sistem olarak, dili incelerken , sistemi analitik bir gerçeklik üzerinde olan Parsons'un yaklaşımında ters bir konum almış olur."*¹¹³

Bu anlamda Amerikan sistem teorileri ile, yapısalcılığın girebileceği her hangi bir ilişkinin aklın bilinçsiz yapısı çerçevesinde yok olacağı açıktır. Konunun sınırlarının karmaşıklığını ortaya koyan bir diğer örnek ise J. Piaget'in "Yapısalcılık" isimli çalışması olarak verilebilir.¹¹⁴ Piaget

¹¹²E. Kurzweil, The Age of Structuralism: Lévi-Strauss to Foucault, Columbia University Press, New York, 1980, .14.

¹¹³A.g.e., s. 26.

¹¹⁴J. Piaget, Yapısalcılık, Çev: F. Akatlı, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 1982.

çalışmasının başlangıcında yapısalcılık hakkında şöyle bir yorum yapar:

"Yapısalcılığın, görünürde ortak bir adla adlandırılması için, çokfarklı biçimler almış olmasından ötürü tanımlanmasının güç olduğu söylenir sıklıkla. Birçok yapısalcının ortaya attıkları yapılar, gittikçe farklılaşmış anlamlar kazanmıştır."115

Piaget mantıksal ve matematiksel yapılardan başlayıp fiziksel, biyolojik yapılara değin uzanan bir düzlemde yapı kavramını ve yapısalcılığı ele almaya yönelir. Yapısalcılığın bütün türleri arasında, matemette, dilbilimde, psikolojide, yapı kavramının olumlu yanına ortak iki temel özelliği Piaget vurgular:

"İlkin, yapıların kendi kendine yeterli olduğu ve onları kavramak için dışsal öğelerin hiçbir çeşidine gönderme yapmamız gerekmediği postülatıyla desteklenen içsel bir kavranabilirlik ideali (belki umudu); ikinci olarak da- kişinin gerçekten belli yapıları ortaya çıkarabildiği ölçüde - belli iç kavrayışlar; bunların kuramsal kullanışları yapıları genelde, tüm farklılıklarına karşın, belli ortak ve hatta zorunlu özellikler taşıdığını göstermiştir."116

Yapı kavramı Piaget'e göre üç anahtar düşüncüyü içerir. Bunların ilki bütünlük düşüncesidir (tasarımıdır). Bütünlük niteliği

115A.g.e., s. 9.

116A.g.e., s. 10.

belirleyici bir özelliktir. "Çünkü bütün yapısalcılar- matematikçiler, dilbilimciler, ruhbilimciler, hepsi- yapılar ile kümeler arasındaki karşıtlığı temel almakta birleşirler."¹¹⁷ Yapı bütünlük içerirken, küme içine girdiği karışımlardan bağımsız olarak , öğelerin oluşturdukları bileşenlerdir.

İkinci temel düşünceyse Piaget'e göre, dönüşüm düşüncesidir. Piaget'e göre her yapı "bir dönüşüm dizgesi"dir.¹¹⁸ Bu düşünce yapıların durağan olmadıklarını vurgulamak açısından önemlidir. Üçüncü temel kavram ise özkurallama düşüncesidir. Burada özkurallamayla Piaget'nin işaret ettiği nokta şudur:

"Bir yapının doğasında bulunan dönüşümler hiçbir zaman dizgenin ötesine uzanmaz, her zaman o dizgeye ait öğeleri meydana getirir ve o dizgenin yasalarını korur."¹¹⁹

Piaget'in matematiksel yapılardan ve yapısalcılıktan başlayıp ele alışını Tahsin Yücel "konuyu durmamacasına kendi özgül alanından çekme eğilimini bir türlü yenememe" olarak değerlendirir.¹²⁰ Aşağıda tartışmaya çalışacağımız yapısalcı yöntem, birçok yönüyle Bottomore ve Nisbet'in, ya da Piaget'in ele aldığı ölçülerden daha sınırlı bir çerçeve içermektedir. Dilbilimsel

¹¹⁷A.g.e., s. 12.

¹¹⁸A.g.e., s. 10.

¹¹⁹A.g.e., s. 18.

¹²⁰T. Yücel, Yapısalcılık, Ada Yayınları, İstanbul, Baskı tarihi belisiz, s. 13.

yaklaşımın, Rus biçimcisi V.Propp gibi daha sınırlı bir çerçevede C. Lévi-Strauss'un yapısalcı yöntemine açıklık kazandırmayı amaçlamaktayız.

3.2.C.Lévi-Strauss ve söylen

V. Descombes yapısalcılığı "hersey bir yana, sadece bilimsel bir yöntemin adıdır" diyerek sınırlandırır.¹²¹ Piaget'in yorumu da bundan farklı değildir; "yapısalcılık, esas itibariyle bir yöntemdir; bu terim bütün içerdikleriyle, bir tekniktir, ilerlemeye derece derece bir yaklaştırma olarak bakar."¹²² Burada yapısalcılığı bir bilimsel yöntem olarak bile ele almayanlar olduğunu hatırlatmak gerekir, buna A. Yüksel'in F. Chatelet'ten yaptığı alıntı açıklık getirecektir:

*"Yapısalcılık, insan bilimlerinde bu günkü biçimiyle bir öğreti olmadığı gibi bir yöntemde değildir; bugün için bir araştırma yönelimidir."*¹²³

Yapısalcı yaklaşımı Lévi-Strauss, "değişmez olanın ya da yüzeysel farklılıklar arasındaki değişmez öğelerin araştırılması" olarak tanımlar.¹²⁴ Lévi-Strauss'a göre yapısalcılık yeni birşey olmadığı gibi, dilbilim, antropoloji gibi alanlarda, doğal bilimlerin

¹²¹V. Descombes, Modern Fransız Felsefesi, Çev: A.Yardımlı, İstanbul, 1993, s. 81.

¹²²J. Piaget, Yapısalcılık, a.g.e., s. 134.

¹²³A. Yüksel, Yapısalcılık ve Bir Uygulama, Yazko, İstanbul, 1982, s. 8.

¹²⁴C. Lévi-Strauss, Mit ve Anlam, Çev: Ş. Süer, S. Erkanlı, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 21.

"herzaman yapageldiğinin belirsiz ve soluk taklidinden başka birşey değildir".¹²⁵ Bilimin, ona göre, sadece iki işlem yolu vardır: "ya indirgemecedir ya da yapısalcıdır".¹²⁶ Bunu şöyle açıklar:

*"Bir düzeydeki çok karmaşık görüngülerin öteki düzeydeki daha basit görüngülere indirgenmesi mümkün olduğunda indirgemecedir.(...) Daha alt düzeydeki görüngülere indirgenmiş olan, çok karmaşık görüngülerle karşılaştığımızda ise, onlara ancak aralarındaki bağıntılarla bakarak, yani ne türden özgün bir sistem oluşturduklarını anlamaya çalışarak yaklaşabiliriz. İşte, dilbilimde, antropolojide ve daha başka alanlarda yapmaya çalıştığımız da budur."*¹²⁷

Amacının bir felsefe hatta bir kuram bile oluşturmak olmadığını belirtir Lévi-Strauss. Antropolojiyle ilgilenmediği ve sadece felsefenin dışına çıkma arayışından kaynaklanan bir tesadüf olarak bu mesleği seçtiğini belirtir. Bu alana "kaçtıktan" sonra karşısına sorun olarak çıkan şeyin "dünyanın her yanında, bütünüyle anlamsız görünen" bir çok evlilik kuralları olduğunu söyler.

Burada yapmak istediği düzensiz bir biçimde, ama kendi kuralları olan birçok evlilik kuralının farklı toplum, ya da

¹²⁵A.g.e., s. 22.

¹²⁶A.g.e., s. 22.

¹²⁷A.g.e., s. 22.

gruaplarda bulunmasıdır. Amacı ise bunları bir düzene oturtmaktır, çünkü bunlar "saçma" olsalardı tekrar ortaya çıkmayacaklardır.¹²⁸ Düzensizlik söylensel öykülerde (söylenler) de aynıdır. Temelde bir düzen arayışı ya da evrensel dizgenin söylenlerde de aranışının öyküsünü ve amacını Lévi-Strauss bunu şöyle açıklar:

*"Söylensel öyküler nedensiz, anlamsız, saçmadır ya da öyle görünür: genede dünyanın her yerinde yeniden ortaya çıkar gibidir. Zihnin herhangi bir yerdeki tuhaf bir yaratımı, eşine rastlanmaz bir yaratım olabilir, aynı yaratımı başka bir yerde bulamazsınız. Sorunun, bu belirgin düzensizliğin ardında bir tür düzen olup olmadığını bulmaya çalışmaktı- hepsi bu. Ve (bundan) çıkarılabilecek sonuçlar olduğunu da iddia etmiyorum."*¹²⁹

Düzen sorunu anlam sorunundan daha öncelikli bir yere sahiptir. Çünkü Lévi-Strauss'un vurguladığı şekliyle düzen olmaksızın "anlamı kavramak" mümkün olmayacaktır.¹³⁰ Anlam, ya da anlamlı (*meaningful*) "ustalarımız tarafından", ki burada bahsedilenlerden biri F. de Saussure'dür, "pekte adından söz edilmemiştir" der.¹³¹

¹²⁸A.g.e., s. 23-24.

¹²⁹A.g.e., s. 24.

¹³⁰A.g.e., s. 24.

¹³¹C. Lévi-Strauss, *Tristes Tropiques*, Çev: J. Russell, Atheneum, New York, 1972, s. 59.

R. Barthes dünya'da sonsuz sayıda var olan anlatıların - bunlar sözlü, yazılı, görüntülü olabilir- evrenselliğinin onların analizinde zorluklar doğuracağı, anlamsız olduğu sonucunu mu doğuracağı sorusunu sorar. Anlatılar düzensiz bir halde birçok tözden kaynaklanarak varolurlar. Bunların analizinde izlenmesi gereken yol yapısalcılığın izlediği yoldur. Yapısalcılığın temel hedefi "sözlerin kaynaklandıkları ve üretilebilecekleri dili betimlemeyi başarmak denetim altına almak değil midir?" diye sorar Barthes.¹³² Bu sınırsızlık karşısındaki konumuda şöyle açıklar:

"Anlatıların sınırsızlığı ve bu anlatıların söz edileceği bakış açılarının (tarih, ruhbilim, toplumbilim, budunbilim, estetik, vb. ile ilgili) çokluğu karşısında çözümleneci, dilin karmaşıklığını gören ve bir betimleme odağı çıkarmaya çalışan Saussure'le aşağı yukarı aynı durumdadır. Günümüzde, Rus biçimcileri, Propp ve Lévi-Strauss, şu ikilemin sınırlarını belirgin kılmayı öğretiler bize: Anlatı, ya olayların sıradan ve anlamsız bir biçimde dile getirilmesidir (...); ya da başka anlatılarla ortak olan, çözümlenmeye açık bir yapı içerir;(...)"¹³³

¹³²R. Barthes, Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş, Çev: M. Rifat, S. Rifat, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 9. Ayrıca, b.k.z. R. Barthes, "Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş", Çev:M. Rifat, S. Rifat, Göstergebilim Serüveni, a.g.e., s. 84., Ayrıca, b.k.z., R. Barthes, "Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş", Çev:M. Rifat, S. Rifat, Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları, a.g.e., s. 304.

¹³³A.g.e., s. 9.

Aslında anlatıların çözümlenmesinde Barthes'in önerdiği yöntem kısaca yapısalcı yöntemin de genel hatlarını ortaya koymaktadır. Tümevarımsal yöntemle, "karşısında yalnızca üçbin tane dil duran dilbilim" bile işin üstesinden gelememişken ve sonunda akılcı davranıp tümdengelimli yolu seçmişken, anlatı çözümlenmesi ne yapmalıdır?¹³⁴ Cevap açıktır, anlatı çözümlenmesi de tümdengelimli bir yöntemi benimsemek zorundadır:

"Önce varsayımsal bir betimleme örnekçesi (...) tasarlamak, sonra bu örnekçeden kalkarak, örnekçeye hem uyan hem de ondan ayrılan türlere doğru yavaş yavaş inmek durumundadır."¹³⁵

C. Lévi_Strauss'un da yönteminde temelinde aynı kaynaklar yatmaktadır. Dille toplumsal yapı arasında doğrudan bir bağı olduğunu, Lévi-Strauss'un, savunduğu iddiasında olanların yanlışlıklarını ortaya koymak için T. Yücel şöyle der; "...dilbilimde etkinliği kanıtlanmış bir yöntemi örnek almak başka şey, dili örnek almak başka bir şeydir".¹³⁶ Gerçekten, ne Barthes anlatı çözümlenmesinde, nede Lévi-Strauss antropolojik yaklaşımında dili öteki sosyal olgulara indirgemeye çalışırlar. Lévi-Strauss "Yapısal Antropoloji" kitabında şöyle der:

¹³⁴A.g.e., s. 10.

¹³⁵A.g.e., s.10-11.

¹³⁶T. Yücel, Yapısalcılık, a.g.e., s. 50.

"Dilbilimde olduğu gibi, antropolojide de, genellemeyi taşıyan karşılaştırma değildir, ama bunun tam tersi geçerlidir. Eğer, biz inadığımız durumuyla, aklın bilinçsiz faaliyeti, içeriğin üzerine biçimler koymaktan oluşuyorsa, eğer bu biçimler temel olarak bütün tüm akıllar için geçerliyse -antik ve modern, ilkel ve uygar(...)- her kurum ve geleneğin bilinçsiz yapısını belirleyeni bulmak gerekli ve şarttır. Diğer kurum ve gelenekler hakkında çıkarın premsibi ortaya koymak için, analizi yeterince ileriye taşımak gerekir."137

Burada söylen olarak kullandığımız kavramın ne olduğu üzerinde durmamız gerekmektedir. R. Barthes, "söylen nedir bugün?" sorusuna, "söylen bir sözdür" diyerek yanıt verir.¹³⁸ Şöyle devam eder:

"Hiç kuşkusuz, herhangi bir söz değildir: dilin söylen olması için özel koşullar gerekir:(...). Ama, daha başlangıçta, önemle belirtilmesi gereken şey, söylenin bir bilişim dizgesi, bir bildiri olduğudur. Böylece, söylenin bir nesne, bir kavram ya da bir düşün olamayacağını görüyoruz; bir anlamlama biçimidir söylen, bir biçimdir."139

¹³⁷C. Lévi-Strauss, Structural Antropology, New York, Basic Books inc.,1963, s. 21.

¹³⁸R. Barthes, Çağdaş Söylenler, Çev: T. Yücel, Hürriyet Yayınları, 1990, s. 155.

¹³⁹A.g.e., s. 155.

Söylen "göstereni bulanık" bir şekilde çıkarlar karşımıza, "hem anlam, hem de biçimdir, hem dolu, öbür yanda boştur".¹⁴⁰ Söylenlerde herşey sanki hiç olmayacakmış gibi anlatılır. "hiçbir mantık ve devamlılık yoktur." Her hangi bir özelliğin herhangi bir özneye atfedilebileceği söylenlerle "herşey olası hal alır." Burada, yani bu karmaşıklık içerisinde, Lévi-Strauss şu soruyu sorar; "eğer söylen içeriği raslantıysa, dünya yüzündeki bu söylenler nasıl benzer nitelikler içerir?"¹⁴¹

Lévi-Strauss aynı sorunun dilbilimde de yaşandığını söyler. Sesler ile anlamları arasındaki ilişkiyi sorgulayan yaklaşımın yerine, "sesleri kendilerini" değilde, "seslerin kombinasyonlarını", dilbilim ele almaya başlayınca bu sorun çözülmüştür.¹⁴² Lévi-Strauss ünlü analizinde düzensiz, doğrusal olmayan bir yığın veriyi düzenlenebilir bir hale sokmaya uğraşır. "Söylenin kökü, onu söyleyen hikayededir, üslubunda (*style*), özgün müziğinde ya da söz diziminde değil."¹⁴³

Düzensiz biçimde verilmiş, "1, 4, 5, 7, 8, 1, 2, 5, 7, 3, 4, 5, 6, 8,..." bir sırada, bütün 1'ler, 2'ler, 3'ler vb. aynı düzleme çekince daha farklı bir durum ortaya çıkar. Daha önce fark etmenin kolay olmadığı bir dizilişle karşılaşırız. Lévi-Strauss şemayı verir:

¹⁴⁰A.g.e., s. 161.

¹⁴¹C. Lévi-Strauss, "The Structural Study of Myth", Social Theory, Der: C. Lemert, Westview Press, Boulder, 1993, s. 336

¹⁴²C. Lévi-Strauss, "The Structural Study of Myth", a.g.e., s.,336.

¹⁴³C. Lévi-Strauss, a.g.e., s.,337.

1 2 4 7 8

2 3 4 6 8

1 4 5 7 8

1 2 5 7 8

3 4 5 6 8

Aynı uygulamayı Oidipus söyleni de yapar.¹⁴⁴ Aynı türden birimlerin dikey düzlemde bir araya geldiklerini görürüz, örneğin, dördüncü kolonda 4'ler bir arada toplanır. Örneğin Oidipus söyleni bu şekilde şemalaştırıldığında ilk kolonda kan bağlarının fazla önemsenmesi ortak özelliği göze çarpacaktır. İkinci kolonda bunun tam tersi, akrabalık ilişkileri değersizleşmiştir.¹⁴⁵ Burada yapılmaya çalışılan bir anlamda söyleni "iki boyutlu zaman referansından", "üç boyutlu" bir düzeye taşıma uğraşdır diyebiliriz.¹⁴⁶ Söylen analizine örnek teşkil edecek bir yaklaşımdır. Kendisi bu konuda şöyle der; "bu sadece söylensel düşünce analizinde geçici bir formülleştirme olsa da, bulunulan düzeyde gereklidir."¹⁴⁷

¹⁴⁴C. Lévi-Strauss, a.g.e., s.,337-338.

¹⁴⁵Bu şema için b.k.z, C. Lévi-Strauss, "The Structural Study of Myth", a.g.e., s.,337-338. Ayrıca , b.k.z., T. Yücel, Yapısalcılık, a.g.e., s. 60. Birinci kolonda örneğin , Oidipus, annesiyle evlenir, ikinci kolonda ise babasını öldürür. Kolonlarda yer alan diğer birimlerde aynı özellikleri, akrabağlığın fazla önemsenmesi vb., taşırlar.

¹⁴⁶E. Kurzweil, The Age of Structuralism:...., a.g.e., s. 18.

¹⁴⁷C. Lévi-Strauss, "The Structural Study of Myth", a.g.e., s.,339.

Tekrar temel sorunumuz olan yapısalcı yöntemin genel hatlarına dönmek, konunun sınırlarını tekrar ele almanın faydası olacaktır. Arada bahsetmiş olsak da şu soruyu tekrar soralım, Lévi-Strauss'un yapısal söylen analizinin genel hatları nerelere dayanmaktadır? Tartıştığımız söylen ve onun analizi, belirtmeye çalıştığımız üzere, kaynaklarını Rus biçimcileri, V. Propp ve Çağcıl dilbilim yöntemleriyle, Fransız toplumbilim geleneğinden alır. Aşağıda bu farklı eğilimlerin etkilerini ele almaya çalışacağız.

3.3.Sonuç: yapısal analiz ve yapısalcılığın temelleri

Topumların söylenlerinin incelenmesi, temel yapıların ortaya çıkarılması için Lévi-Strauss *Totemizm* adlı yapıtında temel yöntemi ortaya koyar. V. Propp'un masalları çözümlenmekte kullandığı anımsatan bu yöntemi, şöyle açıklar," kabuledilen yöntem, şu işlemlerden oluşur: (1) incelenecek olay gerçek ya da varsayımsal iki ya da daha çok bileşen arasındaki ilişki olarak ele alınır; (2) bileşenler arasında oluşabilecek değişim şeması çıkarılır; (3) bu şemayı yalnızca bu düzey için gereken bağlantıları sağlayacak genel bir çözümlenme yöntemi olarak ele almak, deneysel olguyu, baştan, muhtemel farklı bileşimler içinde tek mümkün olan olarak ele almaktır, bunun parçası olduğu bütün önceden kurulmuş olalıdır."¹⁴⁸

V. Propp, masallarda kahramanlar değişse de hareket ve işlevlerin değişmediğini vurgular. Bu yönden masalları

¹⁴⁸C. Lévi-Strauss, *Totemism*, Penguin Books, Harmondsworth, 1969, s. 16.

kahramanların masallardaki işlevlerine göre incelemenin temel bir yöntem olarak görülebileceğini söyler. Ana amaç, "bu fonksiyonların, masalda, gerçekten hangi ölçüde sürekli, hangi ölçüde değişken olduğunu tespit etmektir".¹⁴⁹

İşlevler masalarda, aynı Lévi-Strauss'un şemasında olduğu gibi, tekrar tekrar farklı masalarda benzer biçimde ortaya çıkarlar. Propp inceleme sürdürüldüğü ölçüde, farklı masalarda son derece farklı olmalarına rağmen, "kahramanların genelde aynı şeyi yaptıklarını" gözlemlemek mümkündür der.¹⁵⁰

Burada sözü edilen fonksiyon, tam anlamıyla tanımlarsak, kahramanın masal içindeki hareketidir, aksiyonudur diyebiliriz. Propp formülleştirmesini şu şekilde açıklar: "(1) masalarda süreklilik, kararlılık arzeden unsurlar, kahramanın kimliğinden ayrı olarak, kişilerin yaptığı fonksiyonlara bağlı olarak oluşur; bu fonksiyonlar masanın ana yapısını oluşturan bölümleri meydana getirir".

İşlevler belirtildikten, tanımlandıktan sonra, ikinci temel sorun ortaya çıkar, bu işlevlerin hangi kümeler dahilinde bir araya geldikleri, ve hangi sirayla ortaya çıktıklarıyla ilgilidir; "(2) olağan üstü konulu halk masallarında bilinen fonksiyon sayısı sınırlıdır". Sıralama bellirledikten sonra, ki bu "sıralamada serbestlik çok sınırlıdır", başkibir noktayı ortaya çıkarır;"(3)

¹⁴⁹V. Ja. Propp, Masalların Yapısı ve İncelemesi, Çev: H. Gümüş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 36.

¹⁵⁰A.g.e., s. 36.

sıralamanın her zaman aynı olmaması". Bazı masallarda sıralamanın değişmesi ya da bazı işlevlerin ortadan kalkması genel yaklaşımı, ya da kuralı etkilemez. Propp'un toparlayıcı önerisi ise, "(4) bütün olağan üstü masalların aynı tip yapıda olması"dır.¹⁵¹

Yukarıda söylenenlere bakılınca dolaysız olarak Lévi-Strauss'un söylem analizi ile Propp'un masal çözümlemesi arasında bir bağıntıyı belirlemek mümkündür. Bununla birlikte arada gözden kaçabilecek temel bir ayırım noktası bulunmaktadır. Bu ayrımı A. Yüksel açık bir şekilde ortaya koyar:

*" Propp için çözümleme birimi baştan sona bir tek masaldır; Lévi-Strauss için ise çözümleme birimi bir sürü masalda bütün ya da parça olarak yer alan söylendir. Kısacası Propp'un anlatıya yaklaşımı dizimsel, Lévi-Strauss'ununki ise diziseldir."*¹⁵²

F. Jameson, Fransız yapısalcılığı ile Rus biçimcileri arasında dolaysız bir bağlantıyı öngörür. "Her ikiside tam anlamıyla Saussure'ün kökten *dil* ve *söz* ayrımından hareket ederler."¹⁵³ Formalistlerin nihai ilgileri, "bireysel sanat yapıtının (ya da *parole*)", "bir bütün olarak (ya da *Language*)" edebi sistemin

¹⁵¹A.g.e., s. 38-40.

¹⁵²A. Yüksel, Yapısalcılık Ve Bir Uygulama, a.g.e., s. 49

¹⁵³F. Jameson, The Prison-House of Language, Princeton University Press, New Jersey, 1972, s. 101. Burada Jameson, iki ayrı yaklaşımın yakınlıklarını anlakmak için, Shklovsky'nin bir benzetmesinden yararlanır, "endogamik bir akrabağlık sistemi içinde bir amca ve yiğenden daha az, çapraz kuzen" olarak değerlendirir.A.g.e., s. 101.

geçmişinden farklı olarak algılanması yolundadır.¹⁵⁴ Yapısalcılar içinse, Jameson şöyle der:

*"Yapısalcılar ise kendilerini, bireysel birimi çözerek, kısmi bir telafuz olduğu dilin içine onu yeniden koyarak, bütün gösterge sisteminin organizasyonunun açıklanması görevi ile ortaya koyarlar."*¹⁵⁵

Yöntem olarak yapısalcılık, Jameson'un yorumuyla, "(dil ile bir anoloji kurularak oluşturulan) felsefi modellerin dışına çıkma çabasının ilk tutarlı ve bilinçli (*self-conscious*) denemesi" olarak ele alınabilir. "Her ne kadar yapısalcıların büyük çoğunluğu çalışmalarını bu terimlerle tanımlamayacaklarsa da" der Jameson, yapısalcıların temel önermeleri, "bütün bilinçli düşüncenin verili bir modelin limitleri içinde ve onun tarafından belirlenerek", oluştuğudur.¹⁵⁶ Bu haliyle bile iddialı bir konumu kendiliğinden yaklaşım benimsemiş olur.

Yapısalcılık ekolünün başlangıcı olarak A. Akay, G. Dumézil'i verir. Dumézil tarafından ilk olarak ortaya atılan düşünceler, "daha sonra C. Lévi-Strauss'un çehresi altında" toplanır.¹⁵⁷ Bununla birlikte pek de tartışmadığımız temel bir konuyu da A. Akay vurgular:

¹⁵⁴A.g.e., s. 101.

¹⁵⁵A.g.e., s. 101.

¹⁵⁶A.g.e., s. 101-102.

¹⁵⁷A. Akay, Tekil Düşünce, AFA Yayınları, İstanbul, 1991, s. 33.

"Fakat Dumézil'e rağmen, son kertede "yapısalcılık" deyince akla Lévi-Strauss gelmektedir; ama bunun yanında yapısalcı bir psikanaliz ve bir marksizm vardır. Psikanaliz olarak Jacques Lacan ve Marksizm olarak ise Louis Althusser'in Marksizmi düşünülür."¹⁵⁸

Althusser'in, Lacan'ın (ve ayrıca M. Foucault'un), yapısalcı diye anılan yaklaşımlarını burada ele almamakla birlikte, özellikle şunu belirtmekte yarar vardır, (herne kadar bunun Foucault için geçerli olup olmadığı tartışıla bilinirse de¹⁵⁹), ortak olan özellik "bilinçsiz yapı" nosyonunun üzerinde durmalarıdır diyebiliriz. A. Akay'ın Yapısalcılığın özgünlüğü üzerinde vurguladığı nokta konuya daha da açıklık getirecektir; bu ikili karşıtlıklara, üçüncü bir düzeyin eklenmesidir:

¹⁵⁸A.g.e., s. 34. Akay burada "Roma arkaik üçlüsünden yola çıkan"(bunlar Jupiter/Mars/Oirinus'tur) Dumézil'in, diğer Hint-Avrupa topluluklarında bu üçlüyü arayışını örnek verir. Sadece karşılaştırılan, ya da beraber ele alınan elemanları adedi bile bize Lévi-Strauss'un kileri anımsatabilir, dil/söz'e yenibir düzey eklemiştir, "söylen". (Lévi-Strauss, "The Structural Study Of Myth", a.g.e., s. 336.)

¹⁵⁹Foucault'un kendisi,(bu Althusser içinde geçerli sayılabilir, en azından yapısalcılıkla ilgisini reddeder, her ne kadar "bilinçsiz yapılar" kavramsallaştırması ilgisi olduğu tartışılrsa da, bu tartışma için, b.k.z., E. Kurzweil, The Age of Structuralism:..., a.g.e., s. 39-40. Ayrıca b.k.z.A. Akay, Tekil Düşünce, a.g.e., s. 36-37, ayrıca b.k.z., F.Jameson, The Prison-House Of Language, a.g.e., s. 138-140) "Bilginin Arkeolojisi" adlı kitabında, A. Akay'ın'da belirtmiş olduğu gibi(Tekil Düşünce, a.g.e., s.35.), "yapısalcı düşünceyi meşru limitlerinin dışına taşımayı hiç ummadım" diye yazar, Ve şunu da ekler, "The Order Of Things' in içinde, "yapı" kelimesini bir kere bile kullanmadım". M. Foucault, The Archeology Of Knowledge, Çev: S. Smith, Patheon Books, New York, 1972, s. 200-201.

"Bu da semboliktir. Yapısalcı düşünce ne gerçeği hayalgücüne, ne hayalgücünü semboliğe, ne de semboliği gerçeğe indirger. Dilbilim bu üçüncü ögenin ortaya çıkışında önemli bir rol oynamıştır; Sözcüklerin sesleri ve gerçek anlamların ötesinde, imgelerin ve kavramların sözcüklerle birleştikleri yeri ötesinde, yapısalcı dilbilim başka doğadan bir nesne bulmuştur; bu da yapısal nesnedir."¹⁶⁰

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız şekliyle gerek Rus biçimcileri, gerekse Modern dilbilim, Lévi-Strauss'un söylen analizlerinin çerçevesini önemli biçimde belirlemiştir. İleriki bölümde tartışacağımız konu, bu bölümün bir devamı olarak kabul edilebilir, Ortaya koymayı amaçladığımız, "ensest tabu"dan, akrabalık sistemlerine uzana düzlemde, ki bu noktada da söylenler üzerine yapılan tartışmayla devamlılık gösterir, Lévi-Strauss'un yapısal çözümlemesini nasıl kullandığını derinlemesine bir kez daha gözden geçirmektir.

Bu bağlamda ilerledeki tartışmanın amacı, gerek Durkheim (ve Maus), gerekse Freud'tan etkilenen yönlerini, gerekse de daha geniş anlamda "insan aklının bilinçsiz yapıların"dan çıkan yorumun sınırlarını ortaya koymaktır. Lévi-Strauss'un akrabalık terimleri düzeyinden çıkarak "yabanıl düşünce" ile Batı (ve bir ölçüde Doğu) düşünüşünün nasıl ele aldığını tartışmak ve ortaya koymaktır.

¹⁶⁰A. Akay, Tekil Düşünce, a.g.e., s. 36.

4.ENSEST TABU VE "YABAN DÜŞÜNCE"

"Alış verişler barış dolu savaşılardır; ve savaşılar başarısız işlemlerin (trasactions) sonuçlarıdır".¹⁶¹

Lévi-Strauss'un söylenlere yaklaşımı, bir çok yönüyle rüyaların altındaki görünmez yanın peşinde koşan Freud'u da anımsatır. Freud'a göre, "bilinçdışı, gizil (*latent*) ve bilinçli olabilme kapasitesi" ile örtüşür.¹⁶² Freud'un bütün uğraşında bu bilinç dışının yüzeye taşınması, çıkarılması değildir?. Rüyayı yorumlarken, rüyayı görenin çağrışımlarına sınırlı bir bağımlılık içinde, ama rüyanın elemanlarının karşısında bağımsız, hareket eden Freud, bu elemanlar içinde çağrışıma pek yer vermez. Bu durumda şöyle der:

"Bu hallerde oyuna girenlerin her zaman aynı içerikler olduğunu çabuk fark etmişizdir. Bunlar sayıca çok değildir ve uzun bir deneme bize kaç kere, bunların başka bir şeyin sembolleri olarak kabul edilmeleri gerektiğini göstermiştir."¹⁶³

¹⁶¹C. Lévi-Strauss, *The elementary Structures Of Kinship*, Çev: J. H. Bell ve J. R. von Stumer, Social Science Paperbacks ve Eyre and Spottiswoods, London, 1972, s. 67.

¹⁶²S. Freud, *The Ego and The Id*, Çev: J. Riviere, W. W. Norton And Company, New York, 1989, s. 4. Yalnız belirtmemiz gereken diğer nokta ise Freud'un kavramlarının Lacan'ın süzgeçinden Lévi-Strauss'a ulaştığıdır. (Lacan'ın hayali-imaginary kavramı).Ayrıca onun Freud yorumunun bilimselde çok edebi yönler içerdiğini de vurgulamak gerekir. Böyle bir tartışma için, b.k.z., E. Kurzweil, *The Age Of Structuralism:...*, a.g.e., 20-21, 145-147.

¹⁶³S. Freud, "Psikanaliz Üzerine Yeni Konferanslar", Çev: A. A. Öneş, *Freud: Seçmeler*, Milliyet Yayınları, 1972, s. 305.

Rüya görenin kendisi bir bilinmezde karşısında dururken, her ne kadar sembollerin tek bir anlamı olması gerekmeseydi de, onlara anlam vermeyi bildiği için rüya geçekte onu görene değil analiste görünmüş olur. Ama rüyaların böyle analiz edilmesinin meşruiyeti, ancak baştan sona (bastırma'dan (repression), bilinçaltına) Freud'un kavramlarının doğru olduğunu varsaymamızı gerektirmez mi? Bunların tam anlamıyla doğru kavramlar olduğunu ispat etmemiz ve yok saymamız o kadar zor, Lévi-Strauss'un söylenin çözümlemesinin çürütülmesi de oldukça güçtür.

Lévi-Strauss'un söylenlerinin, Propp'un masalları ya da Freud'un rüyalarıyla, her ne kadar benzerlikleri bulunsa da, aynı şeyler olduklarını söylemiyoruz. E. Leach, onun asıl ilgisinin ne olduğunu şu biçimde tanımlar:

"Başka yerlerde olduğu gibi burada da Lévi-Strauss'un asıl ilgisi, bir topluluktaki ortak olayların doğasındaki bilinçsizliktir.(...) Freud gibi o da tüm insan zihinleri için evrensel olarak geçerli düşünce oluşturma ilkelerini keşfetmeyi amaçlar. 164

Ama bu binlerce yıl öteden, farklılaşarak gelen söylenlerin hiç değişmediğini varsaymak akla yatkın mıdır?. Buna verilecek cevap kolayca ortaya çıkar, bazı değişimler, ya da buna dönüşümler diyelim, olsa da yapı korunmuştur. Örneğin, çağdaş toplumun halen içinde taşıdığı o romantik aşklarla ilgili

¹⁶⁴E. Leach, Lévi-Strauss, Çev:A. Ortaç, AFA Yayınları, İstanbul, 1985, s. 59.

söylenleri, *Ferhat* ile *Şirin*'i, *Kerem* ile *Aslı*'yı, ya da *Love Story* filminin kahramanlarının ve hikayelerin benzerliklerini düşününce, böyle bir bakış açısının hakkını vermek gerekir. Ama Brezilya'da bir grup yerli insanın birçok süzgeçten geçip-dil, zaman, mekan gibi- bize ulaşan söylenlerinin değişmez yapılarının bulunduğu nasıl inanabiliriz?

E.Leach böyle bir imanın ancak işlemsel olarak değerlendirilebileceğini söyler.¹⁶⁵ Her hangi bir söylensel bütün görüldüğü gibi ele alınırsa ortaya çıkacak karmaşa kaçınılmazdır. Lévi-Strauss da, Freud gibi, çözümlenmeye girişir söyleni. Gizil (latent) anlamın keşfi için yorumlanabilir bir hale getirir bu topluca yaşanan düşleri.

Peki ama bu çözümlenmeyi başka hangi toplumsal kurumda tekrarlayabiliriz? Toplumsal örgütlenmenin içinde evrenselliğin geçerli olabileceği başka hangi alan bulunabilir? Lévi-Strauss'un verdiği cevap akrabalık ilişkileriyle ilgilidir, ya da kadın alıp verme ile. Burada evrensel olan ne gibi bir nokta bulunabilir, tüm toplumlarda ortak olan ne vardır; cevap *ensest tabudur*.

¹⁶⁵A.g.e., s. 60

4.1."Ensest" ve "tabu" ve "evrensellik"¹⁶⁶

Tabu nedir sorusuna cevap vermek, bir anlamda konunun kendini ele vermesini de sağlayacaktır. Durkheim kutsal varlıkları, (*sacred beings*) ayrıştırılmış varlıklar olarak tanımlar. "Bu demektir ki, onların özelliğini belirleyen şey, onlar ve sıradan (*profane*) varlıklar arasında bir süreksizlik olmasıdır."¹⁶⁷ Tabu (*taboos*) terimi Polonezya kökenli bir terimdir ve belli şeylerin toplu kullanımdan düşürülmesi anlamına gelir.¹⁶⁸

Lévi-Strauss'un ensest tabuyu tartışırken başlangıç olarak aldığı nokta, çokça tartışılan bir ikili karşıtlık olur. Bu doğa/kültür arasındaki karşıtlıktır. Bu karşıtlık aslında ileride göreceğimiz gibi ensest tabu'dan bizi alıp başka düzeylere atacaktır.

Doğa/kültür karşıtlığının bizi çekeceği alan, akrabalık sistemleridir. Böyle oluncada antropolojik bir alanın içinde kendimize rahat bir soluk alabileceğimiz kanısı ortaya çıksa da, bu tanışmanın boyutu oldukça geniştir. E.Leach, bu konunun

¹⁶⁶Herne kadar aşağıda kemel kaynak olarak kullanacağımız, The Elementary Structures Of Kinship'in yayın tarihi (Fransızca olarak 1949) Lévi-Strauss'un birçok yapıtından önce olsada burada onu ele alıyor olmamız keyfi bir nedene dayanmamaktadır. Yaptığımızın tam terside mümkündü, söylen analizini (mesaj-bildiri değişiminin) başa alıp, kadın değişimini sonra alabilirdik. Bununla beraber, dilbilimsel yaklaşımla kurulacak bağlantın kolay ortaya koyulabilmesi amacıyla bunu bu şekilde tercih ettik, ama belirgin bağlantılar buradan da dilbilime doğru kurulacaktır.

¹⁶⁷ E. Durkheim, The Elementary Forms Of Religious Life, Çev:J. W. Swain, George Allen and Unwin Ltd., 1982, s. 299.

¹⁶⁸A. g. e., s. 300. Ayrıca , b.k.z., S. Freud, Totem ve Tabu, Çev: N. Berkes, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1971, s. 30.

alabileceği boyutu anlatmak için, şakacı ama hiç abartılı olmayan bir şekilde şunları söyler:

"Malzememiz teknik anlamda antropolojik olduğu için içyağıyla yağlanmış poğaça yerine sufleyi yeğ tutanlar hazım açısından dikkatli olmalıdırlar."169

İnsan bir yandan toplumsal, öte yandan da biyolojik bir varlıktır. Lévi-Strauss şöyle der; "iç ya da dış uyarımlara, tepkilere bakılınca, bazıları tam anlamıyla onların doğaya bağlı, diğerleri ise sosyal çevre ile ilgili" olduklarını düşünürüz. Buna rağmen doğa ile kültür arasındaki farkı belirlemek her zaman mümkün değildir.¹⁷⁰ Doğa ve kültür arasındaki ayırım her ne kadar hiç bir tarihsel önem taşımasa da, modern sosyolojide yöntemsel bir araç olarak kullanılmasını tam anlamıyla meşrulaştıracak bir mantık içerir. Bir birinden o kadar da kolay ayırt edilemeyen bu ikili hakkında, Lévi-Strauss şu yorumu yapar:

"Kültür ne yaşamla karşılaştırılabilir, ne de onun üstünde bir yere oturtulabilir. Ama kültür bir yönüyle yaşamın (tamamlayıcısı) yerine geçerken, diğer yönüyle, yeni bir düzenin sentezini oluşturma yolunda, onu kullanır ve dönüştürür."171

Kültürün tanımı aslında çokta kolay yapılabilecek bir şey değildir. Kültür için, "doğanın insan yapımı" bir parçası olduğunu

¹⁶⁹E. Leach, Lévi-Strauss, a.g.e., s. 103.

¹⁷⁰C. Lévi-Strauss, The elementary Structures Of Kinship, a.g.e., s.3.

¹⁷¹A.g.e., s. 4.

bile söylersek aslında o kadar da içi boş bir tanımlama yapmış olmayız, bununla birlikte antropolojide genel kabul gören anlayış, kültürün öğrenilmişten çok, birikmiş bir deneyim olduğu düşüncesidir.¹⁷²

Lévi-Strauss'a göre eğer "insan evcil bir hayvansa, kendini evcilleştiren tek hayvandır".¹⁷³ İnsanın sembol üretmesini mümkün kılan konuşma davranışının köklerini bulmaktaki umutsuzluk kendini hemen ortaya koyacaktır. Bu bağlamda bir anlamda sembol üretmenin ta kendisi sayabileceğimiz, kültürün ne olduğu da muallaklığını korumaya mahkumdur. "Her araştırma bir kısır döngüye dönüşür (*visious circle*)" der, Lévi-Strauss. Hiçbir fiziksel yapı engeli olmamasına rağmen ve bazı aletleri kullanma eğilimleri dahi bulunsa, dil ve toptan bir sembol üretme kapasitesi maymunlarda gözlenmemektedir.¹⁷⁴ Gözlemlerden çıkan sonuç şudur:

*"Maymunların sosyal hayatlarının herhangi bir norm kurgusu üzerine oturduğu gözlenemez.(...) Maymunların davranışları şaşırtıcı şekilde değişkendir."*¹⁷⁵

Kadın/erkek, ölü/diri, yaşlı/genç, akraba/yabancı gibi hiçbir ayrım gözetmemektedir maymunlar. Maymunların cinsel hayatları

¹⁷²R. M. Keesing, Cultural Anthropology, a.g.e., s.68.

¹⁷³C. Lévi-Strauss, The elementary Structures Of Kinship, a.g.e., s. 5.

¹⁷⁴A.g.e., s. 6.

¹⁷⁵A.g.e., s. 6.

ile ilgili sistemleştirilmiş bir veri elde etmek hayal gibi görünür. "Uzun kuyruklu, Güney Asya maymunlarında monogami ve poligami bir arada gözlenir. Afrika' da incelenen on ila ondört arası şempanze grubunun birleşme sistemleri hakkında ki soru hala yanıtızsızdır."¹⁷⁶

Kısır döngünün başlangıcı aslında dil olmaksızın, yaşayan bir toplumun kurumsal yapısını ya da kültürünü çözmeyi hayal etmekle gelişir. Doğayı tanımlayan biyolojik kalıtım iken, kültürü tanımlayan öge dış geleneklerdir. Ama sınırın bilinmezliği kendini ortaya her çabada çıkarır. Bu iki olgu arasındaki sınır hakkında Lévi-Strauss şöyle der:

"Hiçbir ampirik analiz doğadan kültürel olgulara geçiş noktasını belirleyemeyeceği gibi, birbirleriyle nasıl bağlandıklarını da gösteremez."¹⁷⁷

Kültür'ün nerede olduğu sorusuna yanıt olarak Lévi-Strauss şunu verir; "nerede bir kural varsa orada kültürel aşamaya ulaşıldığını biliyoruz". Evrensel kurallara doğa bağlamında ulaşmak ne kadar kolaysa da, insanı doğadan farklılaştıran, kurumlar, teknoloji, gelenekler açısından bakıldığında değişmez bir kural, ya da değişmezlik bulmak o kadar güçtür.

Lévi-Strauss evrensel kuralı toplumların hepsinde gözlenen ensest tabu'da bulur. Ensest "tüm diğer toplumsal kuralların

¹⁷⁶A.g.e., s. 7.

¹⁷⁷A.g.e., s. 8.

üstünde bir kuraldır,"¹⁷⁸ evrensel bir karakter içerir. Bu kural yakın akrabalar arası, ki bu yakınlık topluluktan topluluğa değişir, cinsel ilişkiyi yasaklar. Burada, Lévi-Strauss'un hareket noktası açıklık kazanmıştır artık. Bu hareket noktası, aile biriminden değil evrensel varsaydığı ensest tabu'dan kaynaklanacaktır. Bu noktada kendi ile işlevselci İngiliz antropolojisi arasında bir mesafe koymuş olur.(Henry Morgan'da ilkelerin akrabalık sistemlerini inceleyip toplumun evrimin, evrensel kurallarını bulduğunu düşünmüştü !)¹⁷⁹

Burada , der Lévi-Strauss, artık geleneksel olmuş, "sosyolojinin sürekli kullandığı" istisnalar da yoktur. Çünkü normların göreceliliği ensest tabuda işlemeyecektir. Çünkü her toplumda farklı sınırlarda tanımlanan yasak- ki bu sadece yasağın her yerde var oluşu açısından evrensel olarak görölmektedir- bir toplumda farklı akrabalarla ilgili iken başkasında daha farklı akrabalarla ilgilidir. Cezalandırma buna göre farklılık gösterecektir. Freud *Totem ve Tabu*'da şöyle der:

"Tabu yasakları din veya ahlak yasaklarından farklıdırlar. Bunlar bir tanrının emrine bağlı olmaktan ziyade kendiliklerinden yasaktırlar., yasak olmalarını kendileri gerektirir. Tabu yasaklarının gerekleri bizce hiç bir makul nedene dayanmaz."¹⁸⁰

¹⁷⁸A.g.e., s. 9.

¹⁷⁹ Morgan akrabalık sistemleştirmesi olarak insan toplumlarını iki gruba ayırır. Bu tartışma için ve Morgan eleştirisi için, b.k.z., N. Saran, Antropoloji, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 182-185.

¹⁸⁰ S. Freud, *Totem ve Tabu*, a.g.e., s. 30-31.

Tabunun bu karakteri, ensest tabusunun da temel özelliğidir. Topumlardan toplumlara farklılaşan sınırları, "ensestin kendisini bir istisna"ya dönüştürür. Lévi-Strauss şu yorumu yapar, aslında bir çok toplumda bu, yasak olarak bile yoktur. Çünkü söylenmez, tartışılmaz, sadece vardır."¹⁸¹

Ensest burada artık doğadan kültüre geçişin durumunu açıklamak için kullanılmaktadır. Böyle bir yasak olduğunda, doğal çözüm kadın değiştirmekten geçer. Burada Lévi-Strauss'un doğrudan gönderme yaptığı kişi M. Maus'tur. Maus değişimin (*exchange*) sadece ekonomik bir işlem olmadığını, bununla birlikte "toptan bir sosyal olgu" olduğunu ortaya koymuştur.¹⁸² Burada artık Lévi-Strauss'un devraldığı dilbilim'den farklı başka bir miras ortaya çıkmaktadır. Bunu Adam Kuper şu şekilde açıklar;

*"Durkheim, Lévi-Strauss'a , benzer ya da farklı parçalardan oluşmuş, ya mekanik ya da organik dayanışmayla bir arada olacak, bir toplum modeli üretti. Lévi-Strauss, Maus'tan, bu dayanışmanın, en iyi biçiminin karşılıklılık (takas, reciprocity) yapısıyla oluşacağını, bunun da, sistemin parçalarının yakınlaştırılmasıyla mümkün olduğunu öğrendi."*¹⁸³

¹⁸¹ C. Lévi-Strauss, The elementary Structures Of Kinship, a.g.e., s. 10-11.

¹⁸² A.g.e., s. 52

¹⁸³ A. Kuper, Anthropology and Anthropologists, Routledge and Kegan Paul, London, 1983, s. 179.

J. P. Colleyn'in de belirttiği gibi, Lévi-Strauss toplumsal yaşamı bir değişim kavramı üstünden irdeler: bu "şeylerin değişimi (ekonomik sistem), bildirilerin değişimi (dilsel sistem), kadın değişimi (akrabalık sistemi)" olarak tanımlanabilir.¹⁸⁴ Akrabalık sistemi içinde, değişim nesnesi olan kadına süper-hediye (*super-gift*) de diyebiliriz. Değişim kavramı akrabalık sisteminin anlaşılmasında temel kavramdır. Burada akrabalık sisteminin işlevi kadın alış verişini örgütlemektir. Böyle bir örgütlenmenin ön koşulu ensest yasağıdır. "Ensest tabu", bu anlamda kültürün başlangıcı olarak kabul edilebilir. Bu dış evliliğin, ekzogaminin de temeli olmalıdır.

Her verme eylemi bir beklentiyi içerir. Kadın vermek de bir beklentiyi, kendi tarafına kadın alma beklentisini içermektedir. Kadın alış verişini örgütleyen akrabalık ittifaklarını, Lévi-Strauss iki grupta toplar simetrik ittifaklar, asimetrik ittifaklar. Bununla birlikte iki farklı değişim türünden söz eder, bunlar sınırlanmış (*restricted*) ve genelleşmiş (*generalized*) değişim adlarını verir.

Sınırlanmış değişimde A grubu, B'ye kız verir. Bunun karşılığında B'den kız alır. Bu tür ittifaklara simetrik adını verir, Lévi Strauss. Bunlara doğrudan kadın alınıp verilen ittifaklar da diyebiliriz. En basit akrabalık sistemi olarak Lévi-Strauss bir kabilenin ikiye ayrılıp, biz ve onlar tanımlanarak değişim yapılan halini örnek verir. Sınırlanmış değişimin olabilmesi için, iki dış

¹⁸⁴J. P. Colleyn, Eléments d'anthropologie sociale et culturelle, Brüksel Üniversitesi, Brüksel, 1986, s. 55.

evlilik kategorisi olmalıdır. Bunların anasoylu ya da babasoylu olması ise önemli değildir.

Doğrudan değişimin yapılmadığı ittifaklara asimetrik ittifak adı verilir. Burada tehlikeler büyüktür. Çünkü kadını verenin dönüşte alacağıının garantisi olamaz. Bu türe genelleşmiş değişim denir. A'dan başlayıp beş gruba ayrılmış bir yapı, çember düşünürsek; A'dan B'ye, B'den C'ye, C'den D'ye, D'den F'ye ve F'den A'ya şeklinde uzanan bu yapıda, A'nın alacağı kadın çemberin son elemanından gelecektir ama sınırlanmış değişime göre riskleri içermektedir.

Lévi-Strauss'un dediği gibi "insan topluluklarında kadın alışverişi yapılır"¹⁸⁵, erkek alışverişi yapılmaz. Encest tabusunu toplumun köşe taşı yapan ve buradan çıkıp evrensel bir yapı bulmayı amaçlayan, bu yaklaşım için Leach şu yorumu yapmaktadır;

*"Evrensel bir doğa yasası olduğu iddia edilen bu kural için kendisinin yaptığı açıklama, 19. yüzyıl İngiliz antropoloğu Edward Tylor'un benimsediği kurama benzer bir toplumsal Darwinciliğe dayalıdır."*¹⁸⁶

Encest ve dış evlilik (*ekzogami*) arasında kurulan bu bağın tartışmaya açık olduğu ve "cinsel ilişkileri düzenleyen geleneklerle, evliliği düzenleyen gelenekler" arasında farklar

¹⁸⁵Lévi-Strauss, Structural Anthropology, a.g.e., s. 47.

¹⁸⁶E.Leach, Lévi-Strauss, a.g.e., s. 111-112.

olduğu konusu birçok antropolog tarafından vurgulanır. Dolayısıyla ensest yasağından başlayıp evliliğı düzenleyen kurallara gitmek ve ilkinin ikincisini belirlediğini savunmanın tutarlı tarafı yoktur.¹⁸⁷

Her ne kadar tartışmaya açık olsa da, Lévi-Strauss'un ensest ve onun uzantısı olarak ortaya çıkan kadın değışimi kategorileri, ittifak çeşitleri önemli tanımlar olarak ortaya çıkarlar. Bu savların geçerlilikleri muallaktadır. Bu durumda yine başta söylediğimiz noktaya bir dönüş yapmış oluruz. Analist'e, bu Lévi-Strauss olsun ya da Freud olsun, inanmanın tek yolu kavramlarına inanmaktan geçmektedir.

Lévi-Strauss aklın bilinçsiz yapısını ortaya koyma yolunda diğer önemli eserini iki ayrı düşünme biçiminin benzeliklerini ortaya koymaya çalışarak yapar. Burada açıklamaya çalışacağımız yabancı düşünüşün Lévi-Strauss tarafından nasıl ele alındığıdır. Bu çalışma büyük ölçüde iki farklı düşünüş biçiminin karşılaştırılmasını hedefliyor olsa da, aslında Batı merkezci düşüncenin eleştirisini de içinde barındırmaktadır. Onun tarihi hiçe saydığı savının da kökleri burada saklıdır.

¹⁸⁷A.g.e., s.112

4.2.Çözümleyici us ve eyitişimsel us

"Gösterilen nesne değil, anlamlandırma (signification) önemliydi: kimse birini ötekine bağlamadı. Know-how gerçeğe olan aşkın yerini aldı".¹⁸⁸

Lévi-Strauss felsefe okumuş ve tesadüfler sonucu antropolojinin içine girmiştir. *Tristes Tropiques*'te bunu anlatırken ilgi alanlarını ve nelerden etkilendiğini, kısacası onu şans eseri antropolog yapan bir çok özel koşulu ortaya koyar¹⁸⁹. Sonradan yazdığı bir yazıda felsefenin onu uzaklaştıran sınırlamalarını sıralar; "ya felsefe soyutlamalar üstüne takılıp kalmıştır, ya ben veya iç deneyi üstüne başka bir biçimde takılmıştır, ya da üçüncü ve son olarak geniş bir insan deneyimi üzerine akıl yürüttüğünü sanan ve böylece onu yaralayan, bozan bir felsefe yönelimidir bu".¹⁹⁰

Mit ve Anlam adlı kitapta ise *Scientific American* adlı dergiyi nasıl sürekli, anlamadığı yerler olsa da baştan sona okuduğunu söyleyerek söze başlar. Lévi-Strauss'a göre modern bilimin sınırları içinde yitik bazı şeyler, belkide, tekrar kazanılabilir. Ama neden böyle bir alanın içinden yabancıların düşünme biçimine doğru bir başlangıç yapıyoruz? Bu sorunun yanıtı aşağıda açıkça anlaşılacaktır. Mitsel düşünce ile bilim arasındaki gerçek uçurum,

¹⁸⁸Lévi-Strauss, *Tristes Tropiques*, a.g.e.,s 53.

¹⁸⁹A.g.e., s. 54-65.

¹⁹⁰C. Lévi-Strauss, "Filozofun Rolü", Çev: N. Bozkurt, *Felsefe Dergisi*, sayı:17, Kasım 1986, s. 128-129.

18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Mitsel düşünceden kopuş dönemi, ona göre ;

"Duyusal olan, aldatıcı bir dünyaydı, bunun yanında gerçek dünya, yalnızca zihinle kavranabilecek ve duyuların yanlış tanıklığı ile çatışan matematiksel nesnelere dünyasıydı.(...)"

"Şimdiyse (...) çağdaş bilmin bu uçurumun üstesinden gelmeye eğilimli olduğu ve duyusal verilerin, bir anlam, bir doğruluk payı taşıyan açıklanabilir şeyler olarak, giderek daha büyük ölçüde bilimsel açıklamaların kapsamına alındıkları izlenimini taşıyorum."¹⁹¹

Aşağıda, *Yaban Düşünce* üzerine, yapacağımız tartışma, Lévi-Strauss'un tarih kavramını ele alış açısından J.P.Sartre ile olan mesafesini belirtir. Bu anlamda ilkel diye adlandırılan insanları aslında, ilkel diye isimlendirmenin nedenin batılı gibi düşünmekten kaynaklandığını söyler ve ilkel sıfatının aslında ne kadar eleştiriye açık konumda olduğunu ortaya koyar. Burada daha genel başka bir temel amaç güdülmektedir; "insan aklının işleyişinin temel prensiplerini bulmak", bu yollarda ilkelin-yabanılın aslında Batılıdan farklı olmadığını ortaya çıkarmak.^{192"}

Lévi-Strauss her uygarlığın, kendi düşüncesinin nesnel yönelimini fazlasıyla üstün tutma eğiliminde olduğunu belirtir.

¹⁹¹C. Lévi-Strauss, Mit ve Anlam, a.g.e., s. 18.

¹⁹²H. Gardner, The Quest For Mind, A. A. Knopf, New York, 1973, s. 134.

"Yabanıl"ın da Batılıya, onun kendisine yönelttiği eleştiriyi yöneltebileceği açıktır.¹⁹³ İnsanın düşünsel etkinliğinin temelinde yatan, sınıflandırma-bitkileri, hayvanları vb.- aslında onu farklılaştıran temel özelliktir diyebiliriz. Bu sınıflandırma ilkin gereksinimleri karşılamak yerine, düşünsel gereklikleri karşılar. Bize saçma görünsün ya da görünmesinler, sınıflandırma faaliyetinin önemi hakkında şunu belirtir Lévi-Strauss:

*"sınıflandırma nasıl olursa olsun, sınıflandırma yokluğuna göre gerçek bir erdemi içerir."*¹⁹⁴

Söylenler ve kuttörelere, duyulur dünyanın çerçevesinde oluşturulmuşlardır., Uydurma oldukları iddiasının aksine, söylenler, "gerçeğe sırtını çevirmiş" şeyler değil, gözlem ve düşünce biçimlerinin çağımıza kadar saklamış düşünce kalıntılarıdır.

Lévi-Strauss, söylensel düşüncenin ulaşabileceği sınırları anlatmak için, yaptakçının (*Bricolage*) ulaşabileceği sınırları örnek verir. Yapacağı işin sınırları geniş olan yaptakçının, mühendisinkinden farklı olarak hammadde ve aletleri sınırlıdır. Zaten elinde olanda bir gün işe yarar diye biriktirdiği şeyler toplamıdır, bunlar onun için tüm evreni oluşturur. Yaptakçı "bilginden, araç ve amaç düzleminde, olay ile yapıya verdiği ters görevlerle ayrılır".¹⁹⁵ Biri yapılar aracılığıyla olayları oluştururken

¹⁹³C.Lévi-Strauss, Yaban Düşünce, Çev:T. Yücel, Hürriyet yayınları, 1984, s. 25.

¹⁹⁴A.g.e., s. 33.

¹⁹⁵ A.g.e., s. 45

öteki olaylar aracılığıyla yapılar kurar. Lévi-Strauss'un söylensel düşünceyle, yaptakçı arasında kurduğu analoji şu sözleriyle daha da açıklık kazanacaktır:

"Söylensel düşünceyin ayırıcı niteliği, doğrudan doğruya yapılanmış kümeler kullanarak değil de olay kalıntıları, olay kırpıntıları kullanarak yapılanmış kümeler geliştirmektir, tıpkı pratik düzlemde yaptakçının alanında yapıldığı gibi(...)"¹⁹⁶

Lévi-Strauss'a göre, sınıflandırma dizgeleri kendi mantıklarını içermektedir. Bunların söylensel, yabancı sınıflandırmalar olmaları onları aşağı bir konuma itmez. Lévi-Strauss, *Yaban Düşünce* adlı, geniş ölçekli söylen mantığı tartışmasının son kısmında çok az noktada hem fikir olduğu J.P.Sartre'ın *Diyalektik Aklın (Usun) Eleştirisi* adlı kitabında yazdıklarının detaylı bir tartışmasını yapar. "Sartre'ın sözlüğünde" aşkın özdekçi ve *esthète* olarak tanımlanmasının cevabı olarak şunu söyler:

¹⁹⁶ A.g.e., s. 44-45

"Aşkın özdekçiyiz (...), çünkü, bize göre, eyitişimsel us çözümleyici ustan başka bir şey değil, bir insan düzeninin salt özgünlüğüne temel olacak şey de değil, çözümleyici usta fazladan bir şey: insansalı insansal olmayana çevirmeye girişmeyi göze alabilmesi için gereken koşul. Esthète'iz çünkü Sartre bu deyimini insanları birer karıncaymış gibi incelemek savında olanlar için kullanıyor."¹⁹⁷

Sartre'ın söyledikleri ona küçültücü gelmemektedir. Sartre'a göre aşağı olan çözümleyici us, ona o kadar aşağı bir konumda gelmez. Bu aşamada, Lévi-Strauss insan bilimlerinin amacını ortaya koyduğu şu ünlü tanımını yapar: "insan bilimlerinin son amacı insanı *kurmak* değil, *eritmek*"tir.¹⁹⁸ Bu nedenle de *esthète* tanımına karşı olmadığını ortaya koyar.

Lévi-Strauss'a göre, insanın varlığının tümüyle tarihsel ya da coğrafi biçimlerinden "bir tanesinde varolduğunu düşünmek fazlasıyla benmekerzci, fazlasıyla bön olmak gerektirir". Sartre ona göre *Cogito'* sunun tutsağı olmuştur.

Bu tartışmayı bir kenara bırakmadan önce belirtilmesi gereken bir başka nokta ise ilkel sınıflandırma üzerine temel çalışmalardan ilk örneklerden bir tanesini Durkheim ve M. Maus beraber yapmış olduklarıdır. İlkel sınıflandırma ile modern toplumlarda bilimin yaptığı arasında bir analogi kurulamaz. Bu

¹⁹⁷A.g.e., s. 262.

¹⁹⁸A.g.e., s. 262-263.

araştırmada sınıflandırma mantığı dūřüncesini biçimlendirmenin ne kadar güç olduğunu da vurgulamışlardır.¹⁹⁹ Lévi-Strauss bu güç iři yapma uğraşı içindedir. Bilimdeki gelişimleri sıkı sıkı takip ettiğini söyleyen antropolog, aslında o kadar da sanıldığı gibi söylensel düşünceye bir nostaji ile bağlı olmadığını ortaya koymaktadır.²⁰⁰ İnsan aklının gizemli sırlarının keşfini gerçekteştirmenin amacı aslında hepimizin aynı olduğunu göstermeye çalışmaktır.

4.3. Sonuç: Yapı ve Antropolog

Lévi-Strasuss ya da genel anlamıyla yapısalcı ekol insan aklının bilinçsiz yapıları olduğuna imanla tanımlanabilir. Burada kullanılan metod dilbilim kaynaklıdır. Lévi-Strauss bağlamında ele alındığında dilbilimle birlikte Freud (Lacan), Durkheim, Maus gibi isimlerin ve jeolojinin de yüze çıktıklarını görürüz. Gerek *Tristes Tropiques* gerekse *Yaban Düşünce*'de belirttiği gibi, bir başka etkiyi de ortaya koyar bu Marx'tır.

Antropoloėun, antropolojide yapmak istediğinin ne olduğunu ortaya koyarsak, daha da açık şekilde karmaşanın boyutunuda kavramış olacağız. Lévi-Strauss şöyle der;

¹⁹⁹E. Durkheim, M. Maus, "Primitive Classification and Social Knowledge", Social Theory, Der: C. Lemert, Westview Press, Boulder, 1993, s. 97.

²⁰⁰C. Lévi-Strauss, Mit ve Anlam, a.g.e., s. 18.

*"Dileğimiz, Marx'ın ancak kalın çizgilerle bir taslağını çizmekle kaldığı... üst yapılar kuramına katkıda bulunmak budunbilim herşeyden önce bir ruhbilim olduğu için, öncelikle kendi alanımıza girmeyen gerçek altyapıların incelemesini ise ... tarihe bırakıyoruz."*²⁰¹

Lévi-Strauss antropolojide kullandığı dil/söz ayırımından kaynaklanan bir çok karşıtlıkla kendi "yapı" kurgusunu ortaya çıkarır. Bu kabul edilir ya da edilmez önemli olan yapısalcılığın çözümlene yolunun kendine özgü ve birçok tartışmaya açık etkilerini toplumsal analizin içine sokmasıdır. Aşağıdaki kısa tartışma, yapısalcı analizin sınırlarını belirlemeye çalıştığımız, "yapı" kavramının sosyalbilimlerde kullanılışı ile ilgili bir sonuç niteliği taşımaktadır. Yapısalcılık-sonrası Fransız düşüncesi, yapısalcılığın bir çok kavramını eleştirmektedir. Sonuç bölümünde buna da değinmeyi amaçlıyoruz.

²⁰¹C.Lévi-Strauss, Yaban Düşünce, a.g.e., s.150.

5.SONUÇ: YAPI VE ÖZNE

Yapısal dilbilimin aşılışı olarak önce Chomsky'nin *üretici-dönüşümsel dilbilgisi* gösterilmişse de, T. Yücel'in de belirtmiş olduğu gibi bunun o denli tutarlı olduğunu söylemek güçtür.²⁰² Dilbilimde yapısalcılık ve uyguladığı yöntem, dilbilimin gelişmesinin 20. yüzyılda temel etkeni olmuştur.

T.Yücel'in Prag Çevresine ve ayrıca Rus Biçimcilerine uzanan düzlemde, Saussure'e ilişkin olarak yaptığı tespitleri şöyle özetleyebiliriz: (a) ilk olarak nesnelere kendileri için ve kendi kendisine incelenirken, (b) nesnenin öğeleri arasındaki bağlantıların bütünü olarak tanımlanabilecek dizge, yapı olarak ele alınmalıdır. Dizge içinde nesne, işlevi ve olguları bağlı oldukları dizgede incelememiz zorunlu olduğundan, (c) eşzamanlı olarak irdelenmelidirler. Bu eşzamanlı incelemenin sonucu olarak, (d) köken, gelişim ve etkileşim gibi sorunlara nesnenin tam anlamıyla betimlemesi yapıldıktan sonra ve ikincil nitelikte yer verilir. Nesnenin kendisi için ve kendi kendine incelenmesi yapıldığından, (e) doğa ötesel değil, özdekçi bir tutum söz konusudur. Bütün bu çabalar felsefi, siyasal ya da yazınsal bir öğretiyi amaçlamaz, (f) tutarlı bir yöntem oluşturmayı amaçlar.²⁰³

Yukarıda T.Yücelin yaptığı yorumlardan, yapısalcılığın sadece bir yöntem kurmak amacı olduğu savına katılmak pek mümkün değildir. Bu noktada tartışırken Lévi-Strauss'un da

²⁰²T. Yücel, *Yapısalcılık*, a.g.e., s. 47.

²⁰³T. Yücel, "Yapısalcılık", *Birikim*, sayı. 28/29, s. 32.

benzer bir tutum izlediğini söyleyebileceğimiz Roman Jakobson'un iddiasını hatırlamak gerekmektedir, Mekanikçi bir modeli olarak kabul edilmek şartı ile, yapısalcılık ve bilimi kendisi arasında hiçbir fark olmadığını, Jakobson vurgulamaktan kaçınmaz.²⁰⁴

Sonuçta yapısalcılık dilbilimde değil, dağa genel bir düzlemde bilmin toptan bütününde tek yöntem olmak iddiasındadır. Dil/söz'ün yerine analizinde yapı/olay karşıtlığını koyan Lévi-Strauss içinde sosybilimler ya yapısalcı olacaktır, ya da yok olacaklardır.

İnsan aklının, evrensel, bilinçsiz yapısının keşfi yolunda yaptığı çözümlenme-yöntemsel anlamda- J. Piaget'e de aynı eleştiriler yapılabilir- bir veri eksikliği içinde kaybolup gider yorumunu yapmak mümkündür.²⁰⁵ Buna en temel örnek olarak ensest tabu'yu ele alışını verebiliriz.²⁰⁶ Ailenin mi önce geldiğini yoksa ensest tabu'nun mu sorusunun cevabını veremeyiz. Ayrıca cinsel ilişki ile akrabalık bağları arasında doğrudan bir ilişkiyi kurar ve en sonunda da evrensel yapının keşfini yapmaya kalkarsak kendiliğinden bir indirgemeciliğin içine düşmüş oluruz.

Bununla birlikte Lévi-Strauss, yabancı sınıflandırma, söylensel analiz ve birçok konuda antropolojiye yaptığı katkılar

²⁰⁴E. Albrecht, "Dil, Düşünme ve gerçeklik Birliğinin Yapsalcılık Tarafından Bozulması", Çev: O. Özgül, Felsefe Dergisi, Sayı. 86'3, s. 152.

²⁰⁵H.Gardner, The Quest For Mind, a.g.e., s. 219-220.

²⁰⁶E. Leach, Lévi-Strauss, a.g.e., s. 112-113.

ve dilbilimsel analizi kendi alanına taşıması ile tatışılmaz XX. yüzyılın en çok sözü edilen entellektüel simalarından birisidir.²⁰⁷

Kültürü, dil gibi incelemenin mümkün olduğuna inana yapısalcı sosyalbilimsel yaklaşım, "bir kültür teorisi olarak ortaya çıkar", belki ilk bakışta "bilgi sosyolojisi alanında bir *Kopernik Devrimini*" andırsa da öyle olmadığı açıktır²⁰⁸. Yapısalcılık idealizmle, maddecilik arasındaki yılanmış tatışmayı bir anlamda yeniden ortaya çıkarırken²⁰⁹, Ali Akay'ın da söylediği gibi, Hegelci bir görüngübilim yerine Kantçı bir tutumu seçmiştir.²¹⁰ İnsanın temel özelliği, onu bir tür yapan diyelim, sembol üretmek ve doğayı kafasındaki temel bilinçsiz yapı yoluyla dönüştürmekse (yapı hep aynı kalmak yoluyla), ve artık o, akıyla kuran, geliştiren, uygulayan bir ayrı tür olarak varsa, ve son olarak biz hepimiz bu değioemez işleyişiyle akıl tarafından belirleniyorsak artık ortaya yeni bir soru atılabilir. Bu değimez yapının gölgesinde öznenin konumu ne olacaktır.

Bu aslında yapısalcılık-sonrası diye anılan Fransız düşüncesinin temel sorularından biridir. Aklın Kant'a göre kontrol edilmesi gerekir. Bu kontrolüde yine akıl yapar. (Aydınlanmanın

²⁰⁷P. Bourdieu'ya göre yalnızca , kendinin *göstereni* haline dönüşen Lévi-Strauss'un yeri ve ürettiği bilimsellik nosyonu diğer bilim adamları ile karşılaştırılmayacağı gibi diğer hiçbir insanla karşılaştıramaz. Burada üretilmiş bir birey olarak, Lévi-Strauss'la bir anlamda alay edil mektedir.P. Bourdieu, Homo Academicus, Çev: P. Collier, Polity Press, 1988, s. 22.

²⁰⁸S. Hall, "The Hinterland of Science: Ideology adn the "Sociology of Knowledge" ", On Ideology, Der: g. McLennan(ve diğerleri), Russell Press, 1977, s. 26.

²⁰⁹J. P. Colleyn, Eléments d'anthropologie sociale et culturelle, a.g.e., s. 56.

²¹⁰A. Akay, Tekil Düşünce, a.g.e., s.33.

ve) Kant'ın önelediği şey akıldır²¹¹. Kurar, geliştirir, uygular. Eleştirilen nesne ile, ki bu aklın eleştirisidir, özne arasındaki mesafe yok olup gider. Öznenin burada yapabileceği tek şey önündeki nesnenin tüm özelliklerini kendi özelliği olarak görmek ve kendine katmaktır. İnsan artık kendine özgü bir varlık değil düzenleyen ve düzenlenmiş bir varlıktır artık. Burada artık özne yoktur diyebiliriz, belkide.

Özneye ilgili soruyu bir kenara bırakan yapısalcı Fransız düşüncesi, bir sonraki kuşakta onu tekrar tartışmanın içine alacaktır. Ama artık tartışmanın kaynağı, Kant ya da aklın kategorileri değil Nietzsche (ve onun Kant eleştirisi) olarak ortaya çıkar. ²¹²

²¹¹Immanuel Kant "aydınlanma nedir?" sorusunu cevapta insan usunun işlevini aöıkça ortaya koyar. I. Kant, "Aydınlanma Nedir?", çev: N. Bozkurt, Felsefe Yazıları, 6. Kitap, s. 139-146.

²¹² Yapısalcılık-sonrası(post-structuralist) düşüncesinin aslında Alman Felsefesinin, Marx, Heidegger gibi isimleride Nietzsche ile birlikte ele alır. Ayrıca Lacan'dan çok Freud'a yönelirler. L. Ferry, A. Renault, French Philosophy Of the Sixties: An Essay on Antihumanism, Çev: M. S. Gattani, The University of Massachusetts Press, Amherst, 1990, s. 19. Ayrıca, b.k.z., S. Lash, Sociology of Postmodernism, Roetledge, New York, 1990, s. 69-74.

6. KAYNAKÇA

6.1 Kitaplar

- Akay, A., Tekil Düşünce, AFA Yayınları, İstanbul, 1991.
- Barthes, R., Göstergebilim Serüveni, Çev: M. Rifat, S.Rifat,Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1993.
- Barthes, R., Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş, Çev: M. Rifat, S. Rifat, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Barthes, R., Çağdaş Söylenler, Çev: T. Yücel, Hürriyet Yayınları, 1990.
- Başkan, Ö., Lengüistik Metodu, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1967.
- Berke Vardar, Dilbilimin Temel Kavram Ve İlkeleri, T. D. K. Yayın Evi, Ankara,1982.
- Boas, Franz, The Mind Of Primitive Man, the Macmillan Company, New York, 1931.
- Bourdieu, P., Homo Academicus, Çev: P. Collier, Polity Press, 1988.

- Colley, J. P., Eléments d'anthropologie sociale et culturelle, Brüksel Üniversitesi, Brüksel, 1986.
- Descombes, V., Modern Fransız Felsefesi, Çev:A.Yardımlı, İstanbul, 1993.
- Durkheim, E., The Elementary Forms Of Religious Life, Çev:J. W. Swain, George Allen and Unwin Ltd., 1982.
- Ferry, L. ve Renault, A., French Philosophy Of the Sixties: An Essay on Antihumanism, Çev: M. S. Gattani, The University of Massachusetts Press, Amherst, 1990.
- Foucault, M., The Archeology Of Knowledge, Çev: S. Smith, Patheon Books, New York, 1972.
- Frank, M., What Is Neostructuralism?, Çev: S. Wilke, R. Gray, Univesity of Minnesota Press, Minneapolis, 1989.
- Freud, S., The Ego and The Id, Çev: J. Riviere, W. W. Norton And Company, New York, 1989
- Freud, S., Totem ve Tabu, Çev: N. Berkes, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1971.
- Gardner, H., The Quest For Mind, A. A. Knopf, New York, 1973.

- Habermas, J., On The Logic of Social Sciences, The MIT Press, Massachusetts, 1988.
- Hill, S. H., Abercrombie, N. ve Turner, B. S., Dictionary of Sociology, Penguin Books, Middlesex, 1986.
- Jakobson, R., Ayırıcı Özellik Türleri, Çev:B.Vardar, XX.Yüzyıl Dilbilimi, TDK, Ankara, 1983.
- Jameson, F., The Prison-House of Language, Princeton University Press, New Jersey, 1972.
- Keesing, R.M., Cultural Anthropology, CBS Publishing, New York, 1985.
- Kuper, A., Anthropology and Anthropologists, Routledge and Kegan Paul, London, 1983.
- Kurzweil, E., The Age of Structuralism: Lévi-Strauss to Foucault, Columbia University Press, New York, 1980.
- Kıran, Z., Dilbilim Akımları, Onur Yabancı Diller Kitap Ve Yayın Merkezi, İstanbul, 1986.
- Lash, S., Sociology of Postmodernism, Routledge, New York, 1990.

- Leach, E., Lévi-Strauss, Çev:A. Ortaç, AFA Yayınları, İstanbul, 1985.
- Lévi-Strauss, C., The Elementary Structures Of Kinship, Çev: J. H. Bell ve J. R. von Sturmer, Social Science Paperbacks ve Eyre and Spottiswoods, London, 1972.
- Lévi-Strauss, C., Yaban Düşünce, Çev:T. Yücel, Hürriyet Yayınları, 1984.
- Lévi-Strauss, C., Mit ve Anlam, Çev: Ş. Süer, S. Erkanlı, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.
- Lévi-Strauss, C., Tristes Tropiques, Çev: J. Russell, Atheneum, New York, 1972.
- Lévi-Strauss, C., Structural Antropology, New York, Basic Books inc.,1963.
- Lévi-Strauss, C., Totemism, Penguin Books, Harmondsworth, 1969.
- Lyons, J., Kuramsal Dilbilime Giriş, Çev: Kocaman, A., T.D.K. Yayınları,Ankara, 1983.
- Lyons, J., Noam Chomsky, The Viking Press, New York, 1970.

- Martinet, A., İşlevsel Genel Dilbilim, Çev: B. Vardar, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985.
- Parsons, T., The System of Modern Societies, Prentice-Hall Inc., New Jersey, 1971.
- Piaget, J., Yapısalcılık, Çev: F. Akatlı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1982.
- Propp, V. Ja., Masalların Yapısı ve İncelemesi, Çev: H. Gümüş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Rifat, M., Homo Semioticus, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993,
- Saran, N., Antropoloji, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Saussure, Ferdinand de., Genel Dilbilim Dersleri, Çev: B. Vardar, cilt: I, II, T.D.K., Ankara, 1976.
- Smith, N. ve Wilson, D., Modern Linguistics: The Resolution of Chomsky' s Revolution, Indiana University Press, Bloomington, 1980. Eco, U., A Theory Of Semiotics, Indiana Un.Press. Bloomington. 1979.
- Wallwork, J. F., Language And Linguistic: an introduction to the study of language, Second Edition, H.E.B., London, 1985.

- Yule, George, The Study Of Language, Cambridge University Press, London, 1986.
- Yücel, T., Yapısalcılık, Ada Yayınları, İstanbul, Baskı tarihi belirsiz.
- Yüksel, A., Yapısalcılık ve Bir Uygulama, Yazko, İstanbul, 1982.

6.2 Makaleler

- Albrecht, E. "Dil, Düşünme ve Gerçeklik Birliğinin Yapsalcılık Tarafından Bozulması", Çev: O. Özgül, Felsefe Dergisi, Sayı. 86'3
- Bloomfield, L. " Dil ", Çev: F.Akerson, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983
- Bloomfield, L. "Dil Kullanımı",Çev:Ş. Ozil, XX.Yüzyıl Dilbilimi, Der: B. Vardar, TDK, Ankara, 1983.
- Bloomfield, L. "Tanımlar ve Varsayımlar",Çev: M. Rifat, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.
- Boas, Franz. "Seçme Parçalar", Çev: A. Göksel, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.
- Bottomore, T. ve Nisbet, R. "Yapsalcılık", Çev: B. Toprak, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Der: T. Bottomore ve R. Nisbet, Verso Yayınları, Ankara, 1990.
- Chauveau, G., Dubois, J. ve Kamil, M. "Ferdinand de Saussure Öncesi Dil Çalışmaları," Çev: S.R. Güzelşen, Dilbilim Seçkisi, T.D.K., Ankara, 1982.

- Chomsky, N. "Sözdizimsel Yapılar", Çev: S. Rıfat, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.
- Chomsky, N. "Sözdizim Kuramının Görünüşleri", Çev:M. Rifat ve Z. Kıran, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.
- Chomsky, N. ve Miller, G. A. "Doğal Dillerin Biçimsel Çözümlemesi", Çev: M. Rıfat, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.
- Crystal, D. "Saussure Kuramının Temel Kavramları", Çev; V. Kılıç, Dilbilim Seçkisi, Der:Aksan, D. T.D.K. Yayınları,Ankara,1982.
- Culler, Jonathan "Yapısalcılığın Dilbilimsel Temeli", Çev: V. Kılıç, Dilbilim Seçkisi, Der: D. Aksan, T.D.K. Yayınları,Ankara,1982.
- Dawe, A. "Toplumsal Eylem Kuramı", Çev: F. Akatlı, A. Uykur, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Der: T. Bottomore ve R. Nisbet, Verso Yayınları, Ankara, 1990.
- Demircan, Ö. "Edward Saphir", XX.Yüzyıl Dilbilimi, Der: B. Vardar,TDK,Ankara, 1983.

- Durkheim, E.ve Maus, M. "Primitive Classification and Social Knowledge", Social Theory, Der: C. Lemert, Westview Press, Boulder, 1993.
- Freud, S. "Psikanaliz Üzerine Yeni Konferanslar", Çev: A. A. Öneş, Freud: Seçmeler, Milliyet Yayınları, 1972.
- Hall, S. "The Hinterland of Science: Ideology and the "Sociology of Knowledge", On Ideology, Der: G. McLennan (ve diğerleri), Russell Press, 1977.
- Hjelmslev, L. "Dil Kuramına Bakış Açılırları, Çev:G.İşık", XX.Yüzyıl Dilbilimi, TDK, Ankara, 1983.
- Hjelmslev, L. "Dilsel Dizgeler ve Dil Dışı Dizgeler", Çev: G.İşık, XX.Yüzyıl Dilbilimi, TDK, Ankara, 1983.
- Hjelmslev, L. "Dil Kuramının Temel İlkeleri", Çev: A. E. Kıran, Dilbilim Ve Göstergibilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.
- Jakobson, R, "Dilbilim ve Yazınbilim", Çev:O.Senemoğlu, XX.Yüzyıl Dilbilimi, TDK, Ankara, 1983.
- Jakobson, R. "Egemen Öge", Çev:S. Rifat, Dilbilim Ve Göstergibilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.

- Jakobson, R., Karssevskiy, S. ve Trubetskoy, N. "Savlar", Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul,1983.
- Kant, Immanuel. "Aydınlanma Nedir?", çev: N. Bozkurt, Felsefe Yazıları, 6. Kitap, 1983.
- Lévi-Strauss, C. "Filozofun Rolü", Çev: N. Bozkurt, Felsefe Dergisi, sayı:17, Kasım 1986.
- Lévi-Strauss, C. "The Structural Study of Myth", Social Theory, Der: C. Lemert, Westview Press, Boulder, 1993.
- M.Rifat, "Prag Dilbilim Çevresi", Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983
- Rifat, M. "homo linguisticus, homo semioticus, homo postsemioticus", Fesefe Dergisi, sayı: 3-2, 1990.
- Rifat, M. "Kopenhag Dilbilim Çevresi", Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.
- Rifat, M. " Amerikan Yapısalcılığı", Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.
- Rifat, M. "Noam Chomsky ve Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi", Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları,Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.

- Saphir, E. "Dilbilimin Bilimler Arasındaki Yeri", Çev: S. Rifat, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.
- Saphir, E. "Dil ve Toplum", Çev: Ö. Demircan, XX.Yüzyıl Dilbilimi, Der: B. Vardar, TDK, Ankara, 1983.
- Saphir, E. "Dil", Çev: Ö.Demircan, XX.Yüzyıl Dilbilimi, Der: B. Vardar, TDK, Ankara, 1983.
- Togeby, K. "İçkinlik Ve Yapı", Çev: E. Büyükinal, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, Der: M. Rifat, Yazko, İstanbul, 1983.
- Trubetskoy, N. "Bir Sesbilimsel Karşıtlıklar Kuramı Denemesi", Çev:Z. Kıran, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, der: M. Rifat .Yazko. İstanbul. 1983.
- Trubetskoy, N. "Temel Sesbilim Kavramları", Çev: S.Rifat, Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları, der: M. Rifat,Yazko, İstanbul, 1983.
- Whitfield, F. "Glosematik", Çev: Ü. Özünlü, Dilbilim Seçkisi, T.D.K. Yayınları, Ankara, 1982.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ